

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**VPLIV STARANJA PREBIVALSTVA NA RAZVOJ SOCIALNE
INFRASTRUKTURE NA SLOVENSKEM PODEŽELJU**

Ljubljana, maj 2021

MILENA BABIČ

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Milena Babič, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Vpliv staranja prebivalstva na razvoj socialne infrastrukture na slovenskem podeželju, pripravljene v sodelovanju s svetovalcem red. prof. dr. Vladom Dimovskim

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne _____

Podpis študentke: _____

KAZALO

UVOD	1
1 DEMOGRAFSKE SPREMEMBE	5
1.1 Staranje prebivalstva v EU	8
1.2 Staranje prebivalstva v Sloveniji.....	14
1.3 Pristopi k izzivu staranja prebivalstva v Sloveniji	16
2 RAZVOJ PODEŽELJA.....	19
2.1 Trendi v razvoju podeželja v EU	22
2.2 Razvoj slovenskega podeželja	26
2.3 Razvoj socialne infrastrukture	30
3 KONCEPT PAMETNIH VASI	32
3.1 Primeri dobre prakse v EU	35
3.2 Pametne srebrne vasi	37
3.3 Analiza intervjuja z evropskim poslancem.....	38
4 ŠTUDIJSKI PRIMER ZAVODA ZA MEDGENERACIJSKO SODELOVANJE SIMBIOZA	40
4.1 Opredelitev primera.....	40
4.2 Namen, cilj in raziskovalna vprašanja.....	41
4.3 Metode zbiranja podatkov	42
4.4 Pregled in analiza literature	42
4.5 Analiza internih dokumentov.....	46
4.6 Analiza intervjuja	49
4.7 Omejitve, priporočila in zaključki raziskave	51
SKLEP	51
LITERATURA IN VIRI	53
PRILOGE	59

KAZALO TABEL

Tabela 1: Projekcija sprememb v številu prebivalcev, starih nad 65 let, v EU, 2016-2060, v milijonih	8
Tabela 2: Stebri socialne varnosti v Sloveniji	18
Tabela 3: Neto položaj državnega proračuna Slovenije v odnosu do proračuna EU	27
Tabela 4: Primerjava deleža uporabnikov interneta v Sloveniji v letih 2019 in 2020...	45

KAZALO SLIK

Slika 1: Koncept družbene trajnosti.....	7
Slika 2: Prebivalstvo po starostnih skupinah, EU-27, 2001–2070	9
Slika 3: Mediana starosti prebivalstva, EU-27, 2001–2070.....	10
Slika 4: Pregled dolgoročne projekcije vpliva staranja prebivalstva.....	11
Slika 5: Projekcija sprememb deleža starejših od 65 let v EU, obdobje 2015–2080	15
Slika 6: Projekcija deleža celotnih izdatkov, povezanih s staranjem prebivalstva, v letih 2016 in 2070	16
Slika 7: Financiranje zavarovanja za dolgotrajno oskrbo	19
Slika 8: Primerjava urbanega in ruralnega prebivalstva na svetu od leta 1950 - 2050 ..	22
Slika 9: Razlike med ruralnimi in urbanimi območji v Sloveniji	28
Slika 10: Elementi socialne infrastrukture.....	32
Slika 11: Krog upadanja podeželskih območij	34
Slika 12: Tehnološki prikaz ekosistema digitalnih vasi	36
Slika 13: Konceptualni model kategorij dožemanja starejših o razlogih za digitalno izključenost	43

PRILOGE

Priloga 1: Strukturiran intervju s poslancem v Evropskem parlamentu Francem Bogovičem	1
Priloga 2: Izhodišča za polstrukturirani intervju z direktorico zavoda za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Katjo Pleško	5

SEZNAM KRATIC

DESI - indeks digitalnega gospodarstva in družb
EU – Evropska unija
IKT – informacijsko-komunikacijska tehnologija
UMAR – Urad za makroekonomske analize in razvoj
SURS – Statistični urad Republike Slovenije
TAM – model sprejemanja tehnologije

UVOD

Naraščajoč problem v Evropski uniji (v nadaljevanju EU) in v Sloveniji je vse hitrejša staranje prebivalstva. Ob tem nastajajo izzivi, ki jih je treba učinkovito reševati. Vse več ljudi se seli v urbana območja in tako se podeželje vztrajno prazni, zato je treba tako na državni kot lokalni ravni spodbujati razvoj infrastrukture, ki bo ljudem na podeželju omogočala bolj kakovostno življenje. V EU se dogajajo demografske spremembe, zaradi katerih bodo potrebne prilagoditve družbenih sistemov. Potreben je nov in celovit pristop k razvoju podeželja, ki bo v ospredje postavljal človeka. Ljudem pa bo s pomočjo tehnologije, inovacij in razvojem novih procesov omogočal nove priložnosti in razvoj.

Magistrsko delo je sestavljeno iz teoretičnega in raziskovalnega dela. V teoretičnem delu bom poglobljeno raziskala staranje prebivalstva predvsem na evropski in slovenski ravni. Zanimalo me bo, kako se je prebivalstvo staralo v preteklosti, kakšno je trenutno stanje ter kakšne so napovedi za prihodnost. Svoje področje raziskovanja bom osredotočila predvsem na evropsko in slovensko podeželje zlasti zato, ker je vse hitrejša staranje prebivalstva velik izziv tudi na podeželju.

Večina evropskih držav se sooča s skrb vzbujajočim demografskim pojavom staranja prebivalstva. To pa nima samo demografskih posledic, ampak povzroča tudi socialne, kulturne, gospodarske ter politične spremembe. Padec rodnosti, daljša pričakovana življenjska doba ter zunanje migracije so dejavniki, ki zgolj pospešujejo omenjeni pojav. Posledice staranja prebivalstva so postale zapleten pojav, ki zajema tako makroekonomsko raven – na primer vpliv na gospodarsko rast ter vzdržnost zdravstvenega in pokojninskega sistema, hkrati pa mikroekonomsko raven – na primer vpliv na posameznika tako na lokalni kot regionalni ravni (Chițea, 2016). Ob tem obravnavam tudi vlogo digitalizacije in področje digitalnega razvoja podeželja, ki omogoča, da posamezniki in starejša populacija lahko dostopajo do potrebne infrastrukture in storitev.

Empirični del bo temeljil na raziskavi, ki jo bom pripravila na podlagi kvalitativne metode raziskovanja. S kvalitativno analizo želim iz velike množice podatkov izbrati tiste, ki bodo najbolj smiselno predstavili obravnavani problem. Predvsem želim zmanjšati obseg nepomembnih informacij in se osredotočiti na tisto, kar je bistveno v izbranem primeru. Za izboljšanje analize podatkov si bom pomagala s triangulacijo, saj bom pri proučevanju raziskovalnega problema uporabila čim več različnih virov podatkov, teorij, metod ter disciplin, s katerimi bom dobila celovitejši in bolj podroben vpogled v proučevani problem. Opravila sem tudi dva intervjuja, kjer bom podrobneje analizirala vplive staranja prebivalstva. Na eni strani s pomočjo strukturiranega intervjuja z evropskim poslancem Francem Bogovičem podrobno predstavim

institucionalni vidik, na drugi strani pa na podlagi polstrukturiranega intervjuja z direktorico zavoda Simbioza Katjo Pleško celovito opišem vse bolj pomemben vidik medgeneracijskega sodelovanja, vseživljenjskega učenja in digitalnega opismenjevanja starejših.

Pričakovana življenjska doba se podaljšuje, število rojstev je vedno nižje, število prebivalcev, starih od 20 do 64 let, ki so delovno najbolj aktivni, pa se vztrajno manjša. Napovedi kažejo, da se bo v prihodnosti intenzivnost le še krepila in do leta 2030 bodo starejši od 65 let predstavljali že skoraj 25 odstotkov prebivalstva. Tako že sedaj spremenjena starostna struktura prebivalstva zahteva ukrepe in spremembe na različnih področjih. Hitrost staranja v Sloveniji ne odstopa veliko od povprečja EU. Na Uradu za makroekonomsko analize in razvoj (v nadaljevanju UMAR) napovedujejo, da bo imel učinek staranja v Sloveniji zelo močan vpliv na javnofinančne izdatke in ta bo večji od povprečja EU. Predvsem so s tem mišljeni izdatki za zdravstvo in dolgotrajno oskrbo (UMAR, 2019). Kot odgovor na soočanje z demografskimi spremembami je nastala Strategija dolgožive družbe. Oblikovana je bila pod okriljem Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ter UMAR. Leta 2017 je slovenska vlada strategijo tudi sprejela.

Strategijo dolgožive družbe so razdelili na štiri področja, ki so ključna za prilagoditve in spremembe. Prvo je zagotavljanje delovne aktivnosti, ki bo prilagojena starejšim, vključno z usposabljanjem in izobraževanjem. Drugo področje je zagotavljanje samostojnega, zdravega in varnega življenja vseh generacij prek sistemov socialne zaščite, dostopnosti zdravstvenih storitev in skrbi za zdravje. Tretje je vključenost v družbo s pomočjo medgeneracijskega sodelovanja, prostovoljstva in uporabe informacijsko-komunikacijske tehnologije (v nadaljevanju IKT) (Bednaš & Kajzer, 2017).

To področje je pri raziskovanju v magistrskem delu zelo pomembno, ker bom v nadaljevanju predstavila slovenski primer dobre prakse zavoda za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza v obliki študije primera, ki je nastal ravno z namenom spodbujanja vseživljenjskega učenja, medgeneracijskega sodelovanja in solidarnosti. S svojimi aktivnostmi med drugim omogoča digitalno opismenjevanje starejših. Pomembna vloga medgeneracijskega sodelovanja pa se je pokazala tudi pri proučevanju tuje literature. Vsekakor je omenjeni zavod dober primer, ki prikazuje učinkovit pristop k oblikovanju smiselnih rešitev, ki zajemajo starejše prebivalstvo.

Četrta, zadnja usmeritev, je oblikovanje okolja, ki bo omogočalo aktivnosti v celotnem življenjskem obdobju, tako da se bo prilagajalo gospodarstvu, bivalnim razmeram in iskanju novih tehnoloških rešitev, ki bodo ustrezne času, v katerem živimo. Pri uresničevanju strategije je pomembno, da sodelujejo vsi ključni deležniki, od širše javnosti do posameznikov na lokalni ravni. Potrebno je razumevanje, da se tradicionalni življenjski cikel, kot ga poznamo, zelo spreminja. Sistem izobraževanja za delovno

aktivno obdobje in upokojitve ni več vzdržen in ga bo treba prilagoditi. To se spreminja skozi koncept vseživljenjskega učenja. Prepričanje, da staranje prebivalstva družbi prinaša izključno breme, je napačno, zato je glede tega vsekakor pomembno tudi ozaveščanje oziroma informiranje. Hkrati je pomembno, da starejši, ki so v pokoju, niso zgolj prejemniki pomoči države, ampak bi jih država morala spodbujati k proaktivnemu vključevanju v različne aktivnosti (Bednaš & Kajzer, 2017). Pri tem pa nimajo vsi enakih možnosti, saj je starejšim generacijam v urbanih območjih ponujenih veliko več možnosti kot tistim na ruralnih območjih. Zato je nastajajoči digitalni razkorak v razvoju med podeželjem in mesti treba ustrezno reševati. Predvsem na področju digitalne izključenosti, oddaljenosti in razhajanja, ki povzročajo neenakosti na številnih oddaljenih podeželskih območjih (Philip & Williams, 2019).

Jasno je, da se države ne samo v Evropi, ampak tudi globalno zavedajo, da so potrebne spremembe, ki bodo ustrezale današnjemu času. V magistrskem delu se bom osredotočala na evropsko in posledično slovensko raven, saj napovedi, politika in trendi, ki jih sprejema EU, veljajo tudi za Slovenijo. Podeželska območja v Evropi tako doživljajo hitre spremembe, pri tem pa prehod predstavlja tveganje, ki je hkrati priložnost za podeželska območja. Z razvojem ta dobivajo vrsto možnosti, da sprejmejo novo vlogo in postanejo konkurenčna.

Na evropski ravni se je tako razvil koncept pametnih vasi. Ta koncept lahko razumemo kot iniciativo, namenjeno lokalnim skupnostim in posameznikom, ki nočejo zgolj čakati na spremembe, ampak si želijo prevzemati pobudo, raziskovati rešitve ter izkoristiti nove priložnosti. Gre za različne načine uporabe nove digitalne tehnologije in drugih orodij, ki omogočajo koristi vsem uporabnikom na določenem območju. Koncept pametnih vasi ni omejen zgolj na tehnološke inovacije, ampak zajema tudi druge podeželske socialne inovacije in storitve. Za zagotavljanje razvoja pametnih vasi je ključen razvoj podeželske oziroma lokalne politike. Za oblikovanje ustrezne politike je potrebno sodelovanje nacionalne, regionalne in lokalne ravni. Poleg tega so potrebni tudi oblikovalci politik in nosilci projektov na ravni EU (European Network for Rural Development, 2018). Koncept pametnih vasi je neposredno prepleten z demografskimi spremembami, razvojem podeželja in razvojem IKT. Rešitve, ki nastajajo v omenjenem konceptu, pa so osrednjega pomena za nadaljnji razvoj podeželskih območij po celotni EU.

Namen magistrskega dela je podrobno raziskati problem staranja prebivalstva tako na evropski kot slovenski ravni. Predstaviti želim obstoječe koncepte, teorije, trende in nadaljnje usmeritve, ki bi jih lahko Slovenija na nacionalni in lokalni ravni uporabila za poglobljeno razumevanje razvoja podeželja. Menim, da je na naraščajoči izziv staranja prebivalstva treba opozoriti in se strateško lotiti reševanja, ki bo interdisciplinarno povezovalo različna področja, hkrati pa je ključno zagotoviti, da so vključeni tako posamezniki, lokalne skupnosti, regije kot državna politika, ki bo v sodelovanju z EU spodbujala in zagotavljala ustrezen razvoj podeželja. Prikazati želim, da je za razvoj

podeželja treba zmanjšati razlike v regionalnem razvoju ter reševati vse večji razkorak v razvoju urbanih in ruralnih območij. Razvoj generacij pa nam v veliki meri omogoča medgeneracijsko sodelovanje, ki po eni strani zagotavlja kakovostno staranje, po drugi strani pa spodbuja neodvisnost starejših. Z izbrano literaturo in primeri dobre prakse v Sloveniji in EU bom prikazala, kako pomembno je, da se začne zainteresirana javnost povezovati, raziskovati in reševati omenjene izzive.

Cilj magistrskega dela je predstaviti konceptualno rešitev, ki bo naslavljala izziv staranja prebivalstva na slovenskem podeželju. Skozi analize in primerjave različnih teorij ter opravljenih intervjujev s strokovnjaki bom na koncu predstavila konceptualno rešitev v obliki spletne platforme. Spletni portal bo posameznim ponudnikom storitev za starejše omogočal povezovanje, medsebojno sodelovanje in možnost dodatnega oglaševanja. Starejši populaciji pa bi omogočil dostop do različnih storitev na enem spletnem mestu. S tem mislim predvsem na povezovanje socialnih in zdravstvenih storitev ter razvijanje skupnih oblik pomoči, namenjenih starejšim. Prav tako bi omogočal večjo socialno vključenost starejših v smislu medgeneracijskega sodelovanja, hkrati pa bi bil portal namenjen obveščanju o dejavnostih in prireditvah, ki jih organizirajo različne institucije, kot so šole, knjižnice, kulturni domovi in podobno. V samem bistvu bi spletni portal olajšal dostop do javnih, zasebnih ter prostovoljnih storitev. Na takšen način bi starejšim zagotovili lažjo dostopnost in dosegljivost storitev in jim tako omogočili bolj aktivno in pestro življenje. Predvsem želim prek koncepta pametnih vasi oblikovati rešitev, ki bo vsebinsko ustrezala enemu izmed zastavljenih ciljev Evropske mreže za razvoj podeželja. Eden izmed opredeljenih ciljev je odziv na demografske spremembe, kar je skladno z izzivi staranja prebivalstva, ki jih proučujem v magistrskem delu. Ob tem pa želim dvigniti raven ozaveščenosti o vse večjih izzivih, ki nastajajo ob staranju prebivalstva.

Pomožni cilji magistrskega dela:

- poglobljeno raziskovanje domače in tuje znanstvene literature, ki proučuje problematiko staranja prebivalstva;
- opredelitev ustreznih rešitev, ki bodo v prihodnosti omogočile ljudem bolj kakovostno življenje na podeželju;
- s pomočjo strokovnjakov, ki se vsakodnevno srečujejo s posledicami vse hitreje starajočega se prebivalstva, analizirati aktualno stanje na tem področju;
- z izvedeno kvalitativno raziskavo predstaviti, da bi države morale sprejeti ustrezne ukrepe za zmanjševanje negativnih posledic spremenjene starostne strukture prebivalstva.

Raziskovalna vprašanja:

- Ali Slovenija na nacionalni ravni uspešno pristopa k reševanju izziva staranja prebivalstva v ruralnem okolju?

- Ali imamo za slovensko ruralno okolje sprejete ustrezne ukrepe, ki zagotavljajo kakovostno staranje?
- Ali EU zagotavlja dovolj finančnih in nefinančnih spodbud, ki zmanjšujejo razlike v razvoju ruralnih in urbanih območij v Sloveniji?
- Ali je v slovenskem ruralnem okolju razvita socialna infrastruktura, ki zagotavlja neodvisnost starejših?

1 DEMOGRAFSKE SPREMEMBE

Demografske spremembe imajo velik vpliv na celotno družbo. Vsaka sprememba demografskih dogodkov ima družbene posledice, ki vplivajo na življenje posameznika. Na primer, če se poveča rodnost, se s tem poveča tudi delovno aktivno prebivalstvo, kar brez ustreznih ukrepov lahko vodi do povečanja brezposelnosti. Od vsake države posebej pa je odvisno, kako bo sistemsko zagotavljala učinkovite rešitve. Demografske spremembe so lahko tudi tiste, ki družbo spodbujajo k pozitivnim spremembam, kot so izboljšanje zdravstvenih storitev ali izobraževanja, kar močno vpliva na kvaliteto življenja ljudi. V veliki meri odražajo tudi, kakšno je gospodarsko, socialno in politično stanje v določeni državi. Demografske spremembe nam omogočajo lažje razumevanje trenutnega in napovedovanje prihodnjega stanja prebivalstva na izbranem območju. Gre za proučevanje demografskih dogodkov, med katere spadajo rojstvo, smrt, poroka, razveza in selitev (UMAR, 2019). Pri raziskovanju se bom osredotočala na staranje prebivalstva, ki ga povzročata dve demografski spremembi: upad rodnosti in podaljšanje pričakovane življenjske dobe.

V zadnjih desetletjih je staranje prebivalstva postalo prepoznano kot nastajajoči izziv sodobne družbe po vsem svetu. To potrjujejo tudi jasni dokazi o staranju prebivalstva po svetu. Na primer, delež starejših od 60 let je leta 1950 znašal 8 odstotkov, do leta 2014 se je povečal na 12 odstotkov in po napovedih bo do leta 2050 dosegel 21 odstotkov. Podobno je s pričakovano življenjsko dobo na svetovni ravni: leta 1950 je bila 47 let, leta 2014 70 let, do leta 2050 pa napovedujejo podaljšanje na 75 let. Če je bila še pred nekaj desetletji glavna skrb demografije hitra rast in s tem vse večji pritisk na ekosistem in zanesljivost preskrbe s hrano, bodo v prihodnje v ospredju staranje prebivalstva in s tem povezani novi izzivi (Kudo, Mutisya & Nagao, 2015).

Prilagajanje družbe vse hitreje starajočemu se prebivalstvu zahteva oblikovanje strategij, ki zagotavljajo celovite rešitve. Predvsem je pomembno, da so rešitve vzpostavljene na različnih ravneh, kot so nacionalna, lokalna in individualna. Upoštevanje tovrstnih analitičnih pristopov je lahko v pomoč državam pri boljšem reševanju izziva staranja prebivalstva.

Na nacionalni ravni se kot neizogibno postavlja vprašanje stabilnosti socialnega varstva, ki temelji na ravnovesju med starejšo populacijo, ki prejema storitve, in mlajšo

populacijo, ki zagotavlja delovanje sistema. Na svetovni ravni so leta 2010 štiri delovno aktivne osebe, stare od 15 do 65 let, podpirale eno starejšo osebo, staro nad 65 let. Do leta 2025 naj bi se po napovedih to razmerje zmanjšalo na tri delovno aktivne osebe na eno starejšo osebo. Ta sprememba ravnovesja med starejšo in mlajšo populacijo pa povzroča hitro povečevanje števila starejšega prebivalstva. Predvsem je to velik pritisk na državni proračun z vidika zdravstvenih in geriatričnih storitev, ker imajo starejši večje možnosti za razvoj kroničnih bolezni ter potrebujejo dolgoročno zdravstveno oskrbo. Na državni ravni je tako nujno potreben ustrezen odziv na naraščajoče zdravstvene in druge potrebe starejših ljudi (Kudo, Mutisya & Nagao, 2015).

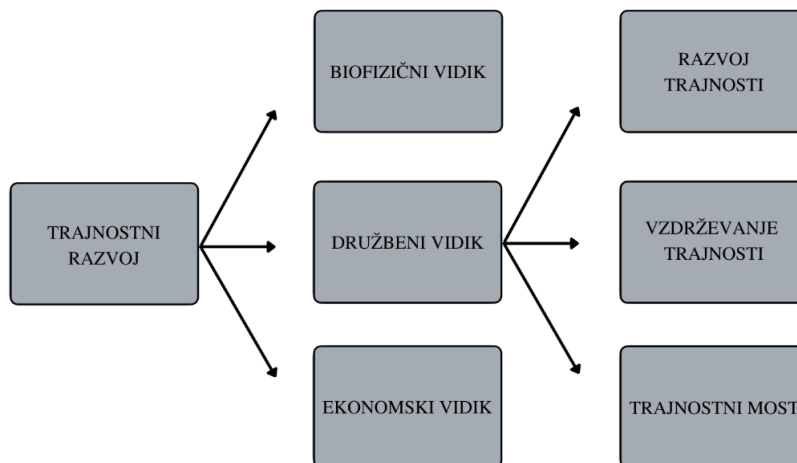
Lokalna raven je tista, ki mora biti prožna in prilagodljiva. Sem spadajo občine, lokalne skupine, prostovoljci in skupnosti, ki so prisotne v določenem kraju. Lokalna raven ni omejena zgolj na starejšo populacijo, ampak zajema vse generacije, ki jim je treba zagotoviti ustrezne življenjske razmere in jim s tem omogočiti, da se ustrezno spoprijemajo z izzivi staranja prebivalstva. V tem kontekstu velja omeniti tudi pojav urbanizacije, ki po vsem svetu povzroča vse večji razkorak med urbanimi in ruralnimi območji. S tem, ko se vse več mladih seli v mesta, na podeželju ostaja večji delež starejšega prebivalstva. Ta pojav je zelo pogost v razvitih državah. Zaradi tega se tudi ponudniki različnih storitev, kot so pošta, bencinski servisi, trgovine z živili, umikajo iz ruralnih območij. Tovrstno zapiranje osnovnih storitev vpliva na kakovost življenja, zlasti starejših, ker nimajo več dostopa do storitev in hkrati ne možnosti za druženje z drugimi lokalnimi prebivalci. To pa vodi tudi v vse večjo socialno izključenost starejših. Ravno zato v različnih državah najdemo vrsto pristopov od spodaj navzgor, ki z različnimi pobudami člane lokalne skupnosti spodbujajo, da sami rešujejo izzive, s katerimi se soočajo. Tovrstne pobude omogočajo lokalnim prebivalcem, da oblikujejo družbo, ki v proces izboljšanja vključuje vse generacije. Lokalna raven ima z uporabo koncepta trajnostnega razvoja še bolj širok in celosten pregled nad raziskovanjem skritih izzivov, ki zajemajo ekonomske, okoljske in družbene dimenzije sistema. To pa je ključnega pomena tudi pri oskrbi starejših prebivalcev (Kudo, Mutisya & Nagao, 2015).

V samem bistvu je trajnostni razvoj opredeljen kot razvoj, ki ustreza potrebam sedanje družbe, ne da bi pri tem ogrožal obstoj prihodnjih generacij. Ima zelo širok spekter pomenov, kot sem že omenila, vse od ekonomskega, okoljskega in družbenega vidika. Ko govorimo o pojavu staranja prebivalstva, je osrednjega pomena ravno vidik družbene trajnosti, ki bi ga tako nacionalna kot lokalna raven morali upoštevati pri snovanju strategij.

Znotraj družbene trajnosti najdemo vse tri vidike, ki jih zajema trajnostni razvoj. Vrsta študij in znanstvenikov trdi, da je temelj trajnostnega razvoja ravno družbeni vidik. Slika 1 prikazuje koncept družbene trajnosti, ki naslavlja osnovne potrebe in stremi k razvoju trajnosti, ki temelji na pravičnosti med več generacijami in znotraj ene same. Poleg tega zajema tudi zaposlovanje, izobraževanje, pravico, svobodo in dostop do

ustreznih storitev ter osnovne infrastrukture. Prek trajnostnega mostu poudarja pomembnost vedenjskih sprememb družbe za doseganje biofizičnih ciljev, ki se nanašajo na skrb za okolje. Nenazadnje pa vzdrževanje trajnosti zajema družbeno-kulturne značilnosti in sposobnost prilagajanja družbe spremembam (Rasouli & Kumarasuriyar, 2016).

Slika 1: Koncept družbene trajnosti

Vir: Rasouli & Kumarasuriyar (2016).

Na individualni ravni je staranje življenjski proces posameznika. V tem procesu vsak človek doživi postopne spremembe fizičnega in psihološkega stanja. Na tej ravni je glavni izziv, kako zagotoviti starejšim ustrezne življenjske razmere. Starejši ljudje so po navadi v vsakdanjem življenju izpostavljeni več tveganjem. Med drugim so študije pokazale, da je pri starejših zaradi slabšega splošnega zdravja večje tveganje, da postanejo žrtve hujših posledic podnebnih sprememb, kot so vročinski valovi in orkani. Bolj so izpostavljeni tudi možnostim socialne izključenosti, osamljenosti in revščine. Ugotavljajo, da so ljudje z višjo stopnjo osamljenosti po navadi moški z nizkim dohodkom, tisti, ki redko komunicirajo s svojimi družinskimi člani, ter tisti, ki sami doma oskrbujejo zakonca ali sorodnika. Socialna izključenost pa je razložena kot stanje minimalnega stika z ljudmi. Pri starejših je veliko bolj pogosta predvsem zato, ker imajo slabo fizično in zdravstveno stanje, imajo težave pri komunikaciji ter niso mobilni. Upokojitev za marsikoga predstavlja nevarnost ne samo finančno, ampak tudi v družbenih odnosih. Še en sprožilni dejavnik, ki lahko vpliva na socialno izključenost, je smrt partnerja ali prijateljev. Osamljenost in socialna izključenost starejših pa obstajata v družbi tudi zaradi splošnega prepričanja, da starejši bremenijo sistem in so od njega popolnoma odvisni. Negativno konotacijo, ko se omeni starejše prebivalce, je še vedno pre pogosto zaznati. Takšni stereotipi močno podcenjujejo njihov prispevek k družbi in jih uvrščajo zgolj v kategorijo prejemnikov socialne pomoči. Na tem področju je veliko

možnosti, da družba začne starejše prepoznavati kot aktivne člane družbe in ustvarja okolje, ki bo povezovalo, vključevalo ter družilo vse generacije (Kudo, Mutisya & Nagao, 2015).

Spremenjena starostna struktura prebivalstva po svetu že sedaj zahteva vrsto ukrepov in sprememb na različnih področjih. Demografske spremembe so zelo širok pojem, pri čemer se bo vsaka država morala prilagajati potrebam svojih prebivalcev. Zelo pomembne smernice, ki bodo pomagale pri ustreznem razvoju morebitnih rešitev, so trajnostni razvoj, medgeneracijska solidarnost, reševanje okoljskih problemov, stremenje k socialni enakosti ter prizadevanje za gospodarski razvoj. Ti vidiki omogočajo celovito obravnavo ter vpogled v pojav staranja prebivalstva in drugih demografskih pojavov. V nadaljevanju se bom osredotočila na stanje staranja prebivalstva v EU (UMAR, 2019).

1.1 Staranje prebivalstva v EU

Demografske spremembe že vplivajo na celotno Evropo in tako bo tudi v prihodnje. V Evropi je bilo leta 2016 skupaj 511 milijonov prebivalcev, do leta 2070 pa napovedujejo dvig na 520 milijonov. Pri tem se bo delovno aktivno prebivalstvo, torej ljudje, stari od 15 do 64 let, zmanjšalo s 333 milijonov v letu 2016 na 292 milijonov leta 2070. Tako se bo struktura prebivalstva spremenila predvsem zaradi spremenjene stopnje rodnosti, pričakovane življenjske dobe ter migracijskih tokov. Pomemben kazalec pri proučevanju staranja prebivalstva je tudi koeficient starostne odvisnosti, ki primerja med seboj ljudi, stare 65 let ali več, s tistimi, ki so stari med 15 in 65 let. Leta 2016 je znašal 29,6 odstotka in napovedi kažejo, da se bo do leta 2070 povečal na 51,2 odstotka. Trenutno 3,3 delovno aktivne osebe delajo za vsako osebo, starejšo od 65 let, do leta 2070 bosta 2 delovno aktivni osebi delali za vsako osebo, starejšo od 65 let, kar bi moralo biti dovolj veliko opozorilo, da trenutni sistemi tovrstnih pritiskov ne bodo zdržali, ne da bi države sprejele ustrezne prilagoditve in ukrepe (European Commission, 2018).

Kot je jasno razvidno iz tabele 1, je leta 2020 v EU živelo 105 milijonov ljudi, starih več kot 65 let, napovedi pa kažejo, da se bo to število do leta 2060 povzpelo na 152 milijonov.

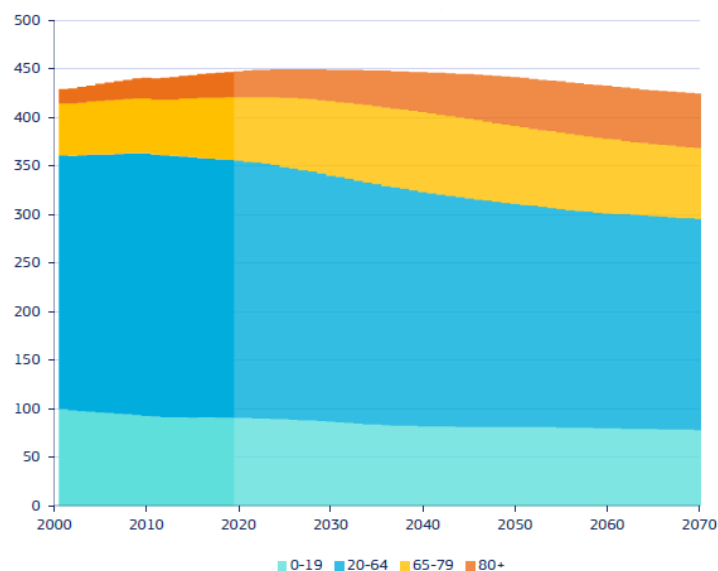
Tabela 1: Projekcija sprememb v številu prebivalcev, starih nad 65 let, v EU, 2016–2060, v milijonih

EU-28	2016	2020	2030	2040	2050	2060
65+	96	105	125	142	150	152
Od tega 80+	27	30	37	48	58	63

Vir: Franssen, Bufalo & Reviglio (2018).

Demografske spremembe so tiste, ki govorijo o ljudeh in njihovem življenju. Zajemajo vse od tega, kaj delamo, do tega, kako delamo. Bistvo je, da skupaj živimo v skupnosti in demografske spremembe vplivajo na vsakega člana družbe. EU zato veliko časa in raziskav nameni ravno temu področju, predvsem ker se zaveda, da se tem spremembam ne moremo izogniti, zato je bistvenega pomena, da jih proučujemo, se nanje pripravljamo in oblikujemo smiselne rešitve. V nadaljevanju slika 2 prikazuje razporeditev prebivalstva po starostnih skupinah za vse države članice. Napovedi pravijo, da bo do leta 2070 že 30 odstotkov ljudi starih 65 let ali več, poleg tega napovedujejo še, da se bo od leta 2019 do 2070 delež starih 80 let ali več povečal za 13 odstotkov, kar pomeni, da se bo več kot podvojil. Jasno pa lahko tudi vidimo, da se bo delež delovno aktivnega prebivalstva zmanjšal (European Commission, 2020).

Slika 2: Prebivalstvo po starostnih skupinah, EU-27, 2001–2070

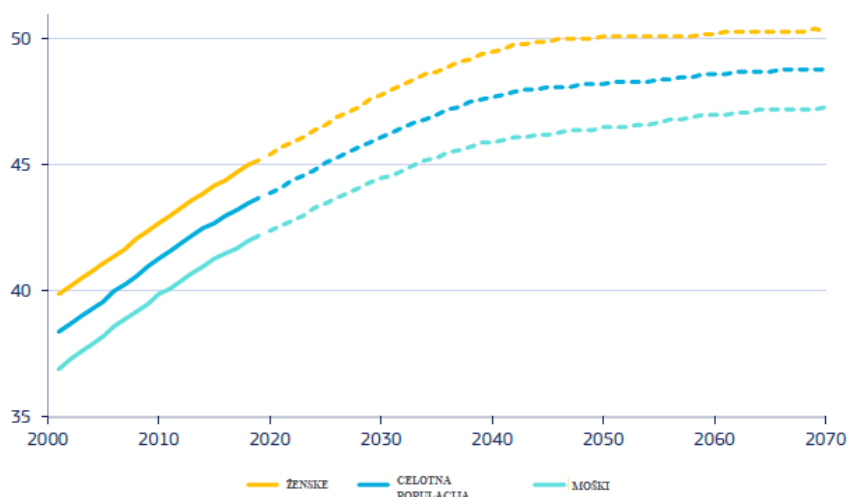
Vir: European Commission (2020).

Zadnji dokument, ki ga je Evropska komisija oblikovala, je Poročilo o vplivu demografskih sprememb, v katerem so upoštevali tudi izbruh pandemije covid-19, ki je imela velik vpliv na Evropo in preostali svet. Leta 2018 je bila pričakovana življenjska doba ob rojstvu za moške 78,2 leta, za ženske pa 83,7 leta. Predvidevajo, da bo do leta 2070 pričakovana življenjska doba dosegla 86,1 leta za moške in 90,3 leta za ženske. Ti podatki se sicer spreminjajo in so drugačni v vsaki državi članici, toda na splošno velja, da Evropejci zdravi dočakajo starost. Leta 2018 so izračuni pokazali, da je v celotni EU število zdravih življenjskih let ob rojstvu 63,7 leta za moške in 64,2 leta za ženske. Tukaj velja omeniti, da bolj ko ljudje prehajajo v starejše starostne skupine, več jih ima neko obliko invalidnosti. To pa vodi v zmanjšano mobilnost ter posledično slabšo kakovost življenja. Sploh v primeru, ko prebivalcem kraj, v katerem živijo, ne zagotavlja dostopa do različnih storitev (European Commission, 2020).

Dovolj visoka vrednost števila rojstev je tista, ki zagotavlja, da se ohranja velikost določenega prebivalstva. Vrednost, ki to zagotavlja, je 2,1 otroka na žensko. V EU nobena država nima tolikšne stopnje. Leta 2018 je bila številka 1,5 otroka na žensko. Ob tem pa lahko opazimo, da se število gospodinjstev v EU povečuje, čeprav se njihova povprečna velikost zmanjšuje. Leta 2019 je bilo v EU 195 milijonov gospodinjstev s povprečno velikostjo 2,3 člana. Prav tako narašča število gospodinjstev brez otrok, enostarševskih družin in oseb, ki živijo same. Bolj ko se EU stara, vse več je ljudi, ki so stari 65 let ali več in živijo sami. Zanimivo dejstvo je tudi, da je bil leta 2019 delež starejših žensk, ki živijo same, za 40 odstotkov večji kot pri moških (European Commission, 2020).

Na sliki 3 je prikazano, kako se prebivalstvo EU stara. Mediana starosti prebivalstva vseh držav članic se že leta povečuje. Napovedi kažejo, da bo do leta 2070 mediana dosegla 49 let, kar pomeni, da se posledično poveča tudi delež oseb v starejših starostnih skupinah.

Slika 3: Mediana starosti prebivalstva, EU-27, 2001–2070

Vir: European Commission (2020).

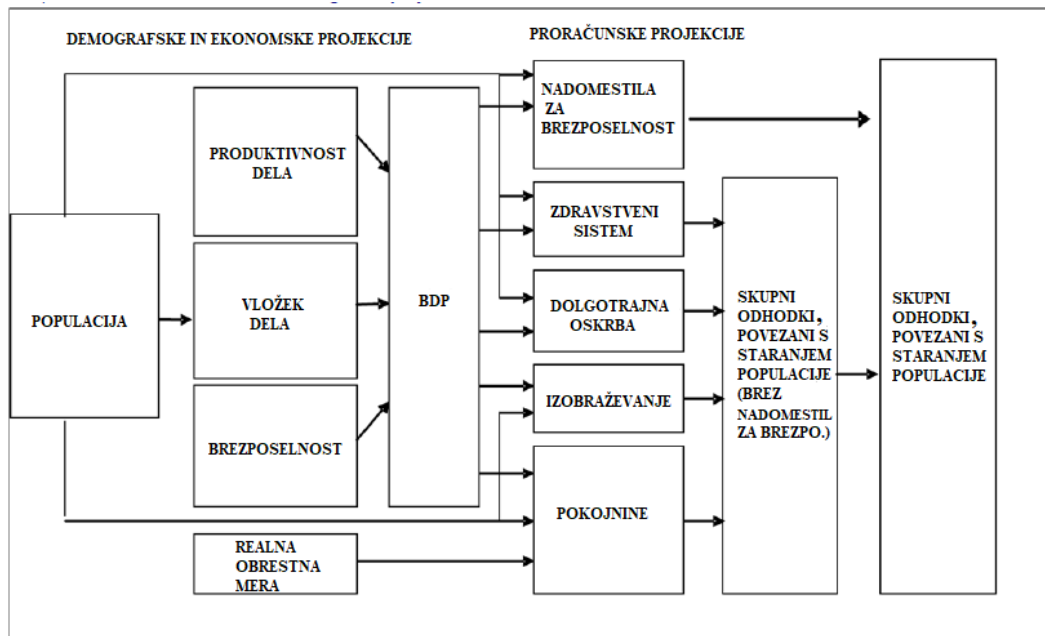
Veliko vlogo pri demografskih spremembah imajo tudi migracije. To velja enako za tiste, ki potekajo znotraj EU, kot tiste, ki prihajajo od zunaj. Leta 2019 je bilo od skupnega števila Evropejcev 21,8 milijona prebivalcev tretjih držav, kar je 4,9 odstotka prebivalstva. Ob tem pa je 13,3 milijona državljanov EU živel v drugi državi članici. Veljalo je, da je prebivalstvo EU naraščalo vse do leta 2012, ko je število umrlih peseglo število rojstev. To pomeni, da bi se brez večjega števila migracij evropsko prebivalstvo začelo zmanjševati. Projekcije za prihodnost kažejo, da se bo do leta 2025 število prebivalcev povečalo na 449 milijonov, nato pa bo sledilo postopno zmanjševanje. Do leta 2030 bo število upadlo na 424 milijonov, zatem do leta 2070 napovedujejo še dodatno 5-odstotno zmanjševanje (European Commission, 2020). EU ima zato sprejete različne sklope pravil za upravljanje migracijskih tokov, tako za tiste

znotraj EU, kot so študenti, raziskovalci, sezonski delavci, kot za tiste, ki prihajajo od zunaj, na primer za iskalce azila.

Demografske spremembe lahko vodijo tudi v upad delovno aktivnega prebivalstva, kar ima lahko negativen vpliv na gospodarsko rast EU. V ta namen je bilo na evropski ravni oblikovano Poročilo o staranju 2018, kjer najdemo dolgoročne projekcije, narejene na podlagi Eurostatovih napovedi v obdobju od leta 2016 do 2070. Pri izvedbi poročila sodelujejo različne evropske institucije, ministrstva ter inštituti, ki s pomočjo makroekonomskih spremenljivk pripravljajo dolgoročne proračunske napovedi za vse države članice do leta 2070 (European Commission, 2018).

Slika 4 prikazuje, kako je oblikovana dolgoročna projekcija, pri čemer je jasno razvidno, da demografska sprememba staranja prebivalstva pomembno vpliva na celotno ekonomijo in politiko. Na strani demografskih in ekonomskih projekcij je osnova vsa populacija EU, kjer so relevantne spremenljivke produktivnost dela, vložek dela ter brezposelnost. Te spremenljivke nam omogočajo izračun bruto domačega proizvoda. Na strani proračunskih projekcij pa to povzroča vpliv na zdravstveni sistem, dolgotrajno oskrbo, izobraževanje, nadomestila za brezposelnost ter pokojnine. Na podlagi te projekcije lahko izračunamo celoten javni proračun, povezan s starostjo prebivalstva.

Slika 4: Pregled dolgoročne projekcije vpliva staranja prebivalstva

Vir: European Commission (2018).

Zavedanje o vplivu staranja prebivalstva na gospodarsko rast je prisotno na vseh ravneh proučevanja omenjene problematike. Opravljenih je bila vrsta raziskav, ki sicer niso vedno prišle do enakih zaključkov, toda večina raziskovalcev se strinja, da ima

demografija pomemben vpliv, ko upoštevamo starostno strukturo prebivalstva. V državah z visokim deležem prebivalcev, ki skrbijo za mlajše od 15 in starejše od 64 let, ti zanje namenijo velik del dohodka, kar občutno vpliva na manjšo gospodarsko rast. Obsežne metaanalize makroekonomske literature trdijo, da ima povečanje delovno aktivnega prebivalstva pozitivne učinke na gospodarsko rast (Headey & Hodge, 2009).

Velja, da imajo države z večjim številom delovno aktivnih prebivalcev tudi več koristi z vidika ponudbe delovne sile. Gospodarsko rast, ki je posledica spremembe starostne strukture prebivalstva v določeni državi, imenujemo demografska dividenda. Glavni vzrok za nastanek demografske dividende je padec rodnosti in posledično sprememba v starostni strukturi prebivalstva. Kot mnoge ekonomske postavke pa ima tudi ta določeno omejitev, in sicer staranje prebivalstva. Torej, če stopnja rasti delovno aktivnega prebivalstva narašča počasneje kot stopnja rasti celotnega prebivalstva, bo začel delež delovno aktivnega prebivalstva upadati in demografska dividenda se bo tako spremenila v demografsko breme. V praksi najdemo dva učinka, kako demografske dividende prispevajo h gospodarski rasti. Prvi učinek imajo prek ponudbe delovne sile, kar se nanaša na relativno povečanje števila delovno aktivnih v primerjavi s številom vzdrževanih oseb (otroci, starejši). To ne bo samodejno povzročilo višje gospodarske rasti, saj je za to potreben pravilno delujoč trg dela. V primeru, da trg dela ni pravilno regulira, lahko povečanje ponudbe delovne sile povzroči, da osebe ostanejo brez zaposlitve. Drugi učinek demografskih dividend pa so tako imenovani vedenjski učinki povečanja produktivnosti, ki prispevajo h gospodarski rasti prek prihrankov, oblikovanja človeškega kapitala in tehnoloških inovacij. Za uresničevanje prednosti demografskih dividend je ključnega pomena dobra politika, saj se brez njih gospodarska rast lahko poslabša (Van Der Gaag & de Beer, 2015).

Demografske spremembe so močno povezane z družbenim in gospodarskim razvojem na nacionalni, regionalni in lokalni ravni. Spremenjena starostna struktura ima velik vpliv tudi na makroravni države, kar zahteva ekonomske spremembe, spremembe v načinu vodenja, prilagajanje multinacionalnim politikam in drugim dogovorom, ki jih države morajo sprejeti kot prilagoditev omenjenim spremembam. Ob tem pa ne smemo zanemariti dejstva, da to vpliva tudi na državni proračun in ima posledice za vsakega prebivalca (UMAR, 2019).

Staranje prebivalstva kot največji demografski izziv, s katerim se srečuje EU, poleg gospodarskih posledic prinaša tudi družbene izzive. Večji kot je problem starajočega se prebivalstva, več negativne konotacije dobivajo starejši ljudje. Tak negativen odnos, starostni stereotipi in predsodki povzročajo diskriminacijo starejših oseb. Staranje je biološki proces, ki vpliva na človeško telo in do neke mere tudi na delovanje duševnih funkcij. Na splošno se to kaže z naraščajočim tveganjem za obolenja in višjo umrljivostjo. Zaradi teh razlogov obstaja vrsta stereotipov, da so ljudje v starejših letih bolni, šibki, odvisni od drugih, nesposobni, revni in osamljeni (Rychtarikova, 2019).

Predsodke do starejših, starosti in procesa staranja najdemo tudi med stališči starejših, kar še dodatno prinaša negativne posledice za starejše. Prav tako poznamo diskriminacijo pri zaposlovanju starejših in drugih družbenih vlogah, ki bi jih lahko imeli, s političnega vidika pa vrsto institucionalnih praks, ki brez kakršnihkoli sprememb ohranjajo stereotipna prepričanja o starejših in jim tako zmanjšujejo možnosti za dostojno življenje. V nadaljevanju sem izbrala raziskavo, ki se nanaša na vprašanje zaznavanja staranja prebivalstva in starostne diskriminacije v 25 državah EU. Izvedli so tri regresijske modele, ki obravnavajo tri različne vrste diskriminacije starejših. Opredelili so jih z naslednjimi odvisnimi spremenljivkami: splošna diskriminacija starejših od 55 let, diskriminacija starejših od 55 let med gospodarsko krizo in diskriminacija pri izvolitvi osebe nad 75 let (uradna mesta v institucijah, politični položaji, ipd.). Neodvisne spremenljivke pa so za vse tri modele imeli enake, in sicer spol, starost, zakonski stan, družbeni razred in zadovoljstvo z življenjem. Na takšen način so proučili porazdelitev treh različnih vrst zaznavanja diskriminacije starejših v 25 evropskih državah (Rychtarikova, 2019):

- **Splošno zaznavanje diskriminacije** – ugotovili so, da delež ljudi, ki menijo, da je splošna diskriminacija oseb nad 55 let zelo ali precej razširjena, znaša med 63,1 in 23,6 odstotka. Ugotavljajo, da čeprav so velike razlike v prepričanjih in vrednotah med vzhodno in zahodno Evropo, tega tukaj ni mogoče uporabiti. V razmerah hitrega staranja prebivalstva lahko ljudje oblikujejo predsodke na podlagi strahu za svoje življenjske razmere in finančno stanje v prihodnosti. Takšno razmišljanje pa dodatno širijo množični mediji, ki imajo pomembno vlogo pri oblikovanju javnega mnenja.
- **Starostna diskriminacija v obdobju gospodarske krize** – ugotovili so, da je diskriminacija ljudi, starih nad 55 let, med gospodarsko krizo še posebej razširjena v državah z višjo stopnjo brezposelnosti. V tem času je pogosto opaziti diskriminacijo, ko starejši iščejo zaposlitev in veljajo za dražje in manj učinkovite od mlajših iskalcev zaposlitve. Podobno se dogaja pri odpuščanju starejših med gospodarsko krizo, saj pogosto odpustijo osebo samo zato, ker je starejša.
- **Starostna diskriminacija na uradniških delovnih mestih** – ugotovili so, da v nekdanjih socialističnih državah, med njimi tudi v Sloveniji, nočejo imeti starejše osebe na političnem položaju. Nasprotno pa so na Irskem in v Združenem kraljestvu povsem naklonjeni uradnikom, starih 75 let ali več, na visokih političnih položajih. Dejstvo je, da ima veliko starejših še vedno dobre kognitivne funkcije tudi po 75. letu starosti. Vendar število oseb na izvršilnih položajih s starostjo upada predvsem zato, ker ta delovna mesta zahtevajo veliko hitrega odločanja, reševanja problemov, načrtovanja in večopravnosti.

Na splošno pa je regresijska analiza pokazala, da imajo pri diskriminaciji starejših večji vpliv osebnostne lastnosti kot kontekst države. V vseh treh modelih je bila diskriminacija starejših žensk večja kot pri moških. Enako velja za starost, čim starejša

je bila oseba, tem bolj intenzivna je bila diskriminacija. Najbolj je bila opazna diskriminacija v času pred upokojitvijo. Kot pričakovano, pa so ljudje iz višjih družbenih razredov in tisti, ki so v razmerju, bolj zadovoljni z življenjem in manj občutljivi na starost (Rychtarikova, 2019).

S tovrstnimi oblikami diskriminacije je staranje iz naravnega procesa, ki ga doživi vsak človek, postalo družbeni problem, ki ima škodljive posledice za veliko ljudi. Dejansko so za proučevanje vpliva diskriminacije starejših potrebne nadaljnje študije in raziskave. Dokler ne bomo popolnoma razumeli, kako škodljivi so tovrstni predsodki za celotno družbo, bomo še naprej ostajali na isti točki. Vsak posameznik ima tukaj pomembno vlogo. Vse se začne že na ravni primarne družine, kajti dokler bodo otroci med odraščanjem videli, da se starejših ljudi ne spoštuje in veljajo za nepotrebne v družbi, je velika verjetnost, da se bodo tudi sami tako počutili, ko bodo dosegli starost 65 let in več. Če so ljudje prepričani, da so nepotrebni in dolgočasni, posledično niso več aktivni, ne delajo več in ne želijo sodelovati kot člani skupnosti. Težko je pričakovati, da bi bilo drugače, če kot družba ne bomo spremenili odnosa do starejših in jih spodbujali k aktivnemu, zdravemu in kvalitetnemu staranju (AGE Platform Europe, 2020).

Ena pomembnejših evropskih platform, ki se ukvarja s široko paleto področij, ki vplivajo na starejše in upokojence, je vsekakor AGE Platform Europe. Ta v ospredje postavlja problematiko diskriminacije starejših, zaposlovanje starejših, aktivno staranje, socialno vključenost, medgeneracijsko solidarnost, dostopnost storitev, nove tehnologije in druga področja, povezana s starejšimi. Tovrstne platforme so ključne pri zagotavljanju kvalitetnega življenja starejših ljudi. Zaradi naraščajočega števila starejših postaja diskriminacija starejših vse bolj vidna in je v ospredju pozornosti. Starejši ljudje spadajo med najranjlivejše skupine prebivalstva in so zlahka potisnjeni na rob družbe. Z vidika naše demokratične družbe pa so temeljne človekove pravice osnovna značilnost, ki jo moramo upoštevati, če želimo še naprej živeti v solidarni družbi. V nadaljevanju se bom osredotočila na to, kakšno je stanje v Sloveniji in kakšen vpliv imajo demografske spremembe pri nas (AGE Platform Europe, 2020).

1.2 Staranje prebivalstva v Sloveniji

Leta 2020 je bilo po zadnjih podatkih Statističnega urada Republike Slovenija (v nadaljevanju SURS) v Sloveniji skupno število prebivalcev 2.097.195, povprečna starost pa 43,5 leta. Delež prebivalcev, starih do 14 let, je bil 15,1-odstoten, starih med 15 in 64 let 64,7-odstoten in tistih, ki so stari 65 let ali več, 20,2-odstoten. Leta 2019 je bila pričakovana življenjska doba pri moških 78,5 leta ter pri ženskah 84,2 leta. V istem letu je bila celotna stopnja rodnosti oziroma povprečno število živorojenih otrok na eno žensko 1,6 (SURS, brez datuma).

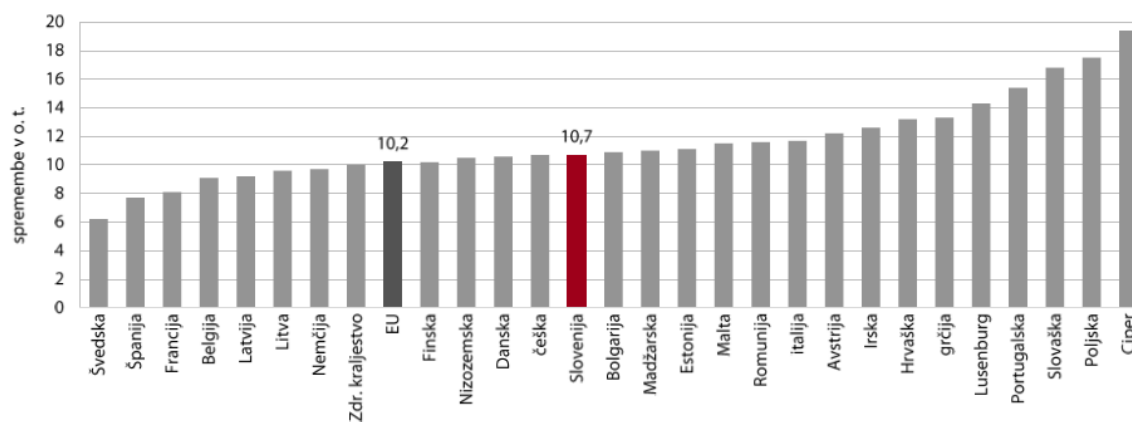
Projekcije prebivalstva EUROPOP2019, pripravljene na evropski ravni, so bile pridobljene od evropskega statističnega urada. Te napovedujejo, da naj bi se

prebivalstvo Slovenije do leta 2024 povečevalo, nato pa bo začelo upadati. Do leta 2100 bo po napovedih Slovenija imela 1.888.000 prebivalcev. Pri tem velja poudariti, da naj bi bilo do leta 2100 v Sloveniji 207.000 prebivalcev manj kot danes, od tega pa je skoraj tretjina starejših prebivalcev (SURs, 2020).

V naslednjih desetletjih SURs napoveduje tudi pomembno spremembo v starostni strukturi prebivalstva Slovenije. Čeprav se bo do leta 2100 celotna stopnja rodnosti povečala na 1,72, bo delež starih 65 let ali več še vedno naraščal, medtem ko se bo delež starih med 15 in 64 let manjšal. Projekcije kažejo, da se bo delež starih 65 let ali več s trenutnih 20 odstotkov povečal na 31 odstotkov do leta 2100. Delež tistih, ki so stari od 15 do 64 let, pa se bo s trenutnih 63,2 odstotka zmanjšal na 55,1 odstotka. Pričakovana življenjska doba ob rojstvu naj bi se do leta 2100 podaljšala na 89,1 leta pri moških in na 93,1 leta pri ženskah (SURs, 2020).

V nadaljevanju slika 5 prikazuje projekcijo UMAR, kjer je prikazna sprememba deleža starejših od 65 let v EU. Kot lahko vidimo, Slovenija bistveno ne odstopa od povprečja. Med 28 državami članicami spada na 13. mesto po deležu starejših od 65 let. Z 10,7 odstotne točke je le malo nad povprečjem EU, ki znaša 10,2 odstotne točke (UMAR, 2019).

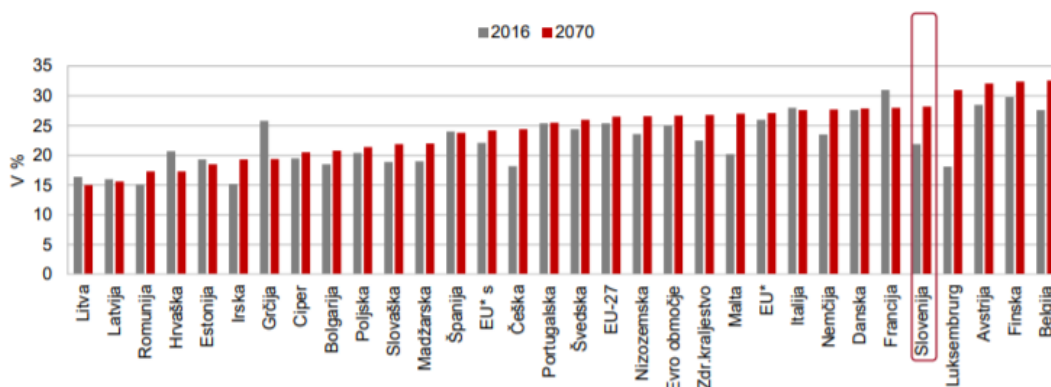
Slika 5: Projekcija sprememb deleža starejših od 65 let v EU, obdobje 2015–2080

Vir: UMAR (2019).

Demografske spremembe pa v Sloveniji povzročajo težave, predvsem zaradi neprilagojenih sistemov socialne zaščite. Zaradi tega sodi Slovenija med države, ki bodo imele zelo visoke izdatke, povezane s staranjem prebivalstva. Projekcije kažejo, da bodo ti izdatki imeli eno večjih povišanj med državami EU, kar prikazuje slika 6. V primeru, da Slovenija tega problema ne bo aktivno politično reševala, bo omenjeni učinek ustvarjal še večji pritisk na javnofinančne izdatke, ki so med drugim namenjeni tudi zdravstvu in dolgotrajni oskrbi (UMAR, 2019).

Slika 6: Projekcija deleža celotnih izdatkov, povezanih s staranjem prebivalstva, v letih 2016 in 2070

Vir: UMAR (2019).

Trenutne rešitve, ki se uporabljajo na trgu dela, na področju izobraževanja ter v socialni oskrbi, so bile oblikovane v časih, ko so bile demografske razmere drugačne kot danes. Brez sistemskih sprememb in prilagoditev na vseh ravneh se bo delovno prebivalstvo še bolj skrčilo in posledično bo vse bolj primanjkovalo finančnih sredstev za zagotavljanje delujočega sistema. Hiter tehnološki napredek državam omogoča, da s številnimi orodji iščejo optimalne rešitve, s katerimi izboljšujejo življenje starejših, pomagajo celotni družbi ter hkrati zadovoljijo njihove potrebe in želje. Za tovrstne spremembe pa je pomembno, da se v obstoječi sistem vpeljujejo počasi in premišljeno, saj vplivajo na vse prebivalce v državi.

1.3 Pristopi k izzivu staranja prebivalstva v Sloveniji

V Sloveniji je leta 2017 nastala Strategija dolgožive družbe, strateški dokument, ki obravnava izziv vse hitreje starajočega se prebivalstva. Temeljni koncept, iz katerega izhaja, je aktivno staranje. Z dokumentom želijo zagotoviti, da bi se starejše osebe dostojno postarale ter da bi ne glede na starost za vse veljale enake človekove pravice. V koncept aktivnega staranja so vključili (Bednaš & Kajzer, 2017):

- aktivnost v vseh življenjskih obdobjih, kar zajema večje vključevanje starejših pri delovnih procesih na različnih področjih, kot so družbeni, gospodarski, socialni in kulturni;
- skrb za zdravje, kar zajema večje vključevanje v aktivnosti, kjer se izpostavljata skrb za zdravje in aktiven življenjski slog;
- medgeneracijsko sodelovanje kot podpora in prenos znanja med generacijami;
- ustvarjalnost kot prispevek k razvoju in iskanju novih rešitev. Ustvarjalno razmišljanje omogoča inovativnost, ki pripomore k oblikovanju novih družbenih

sistemov. S tem želijo omogočiti, da bo vsak posameznik lahko prispeval k oblikovanju ožjega in širšega okolja.

Sprememba razmerja med deleži mladih, delovno aktivnih in starejših generacij bo močno vplivala na vsakega posameznika in državo. Zavedati se je treba vrste različnih vidikov, ki jih moramo upoštevati pri uvajanju sprememb. Delovni življenjski cikel razumemo kot: izobraževanje, delovno dobo, upokožitev. Zaradi sprememb v starostni strukturi je čedalje bolj v ospredju koncept vseživljenjskega učenja. Starejši posamezniki so aktivni dlje časa in imajo tudi sami interes za večjo vključenost ter aktivno staranje. Nenazadnje pa je dvig ozaveščenosti o medgeneracijskih razmerjih ter sodelovanju tisti, ki bo omogočal bolj uspešno prilagoditev družbe (Bednaš & Kajzer, 2017).

Ko govorimo o skrbi za starejše in zagotavljanju kakovostnega staranja, hitro postane jasno, da v Sloveniji tega področja nimamo sistemsko urejenega. Zakon, ki to pokriva, je trenutno še v izdelavi, to je Zakon o dolgotrajni oskrbi. Ker Slovenija spada med ene izmed bolj hitro starajočih se držav, je ključnega pomena, da se začne z dejansko izvedbo sprememb in implementacijo predlogov, ki jih imamo trenutno na voljo. Torej, ker dolgotrajna oskrba ni definirana v trenutni zakonodaji, niti v izvedbenih dokumentih, je nujno potrebno, da se to področje na institucionalni ravni uredi. Pravila, ki urejajo področja, ki zajemajo dolgotrajno oskrbo, so trenutno urejena v več veljavnih javnih zakonih, to so Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, Zakon o vojnih invalidih, Zakon o vojnih veteranih, Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb, Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, Zakon o socialnem varstvu, Zakon o zdravstveni dejavnosti, Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju ter Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ministrstvo za zdravje, 2019).

Slovenija je z različnimi strateškimi dokumenti že dokazala, da je enotna sistemska ureditev tega področja nujno potrebna. Na to med drugim opozarjajo naslednji dokumenti (Ministrstvo za zdravje, 2019):

- Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020,
- Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2016–2025 »Skupaj za družbo zdravja«,
- Strategija dolgožive družbe 2017 (Urad za makroekonomske analize in razvoj),
- Resolucija o nacionalnem programu duševnega zdravja 2018–2028.

Za razumevanje tega področja je treba pogledati širše z vidika zagotavljanja socialne varnosti v Sloveniji, kamor spadajo tudi starostniki. Socialna varnost je pri nas sestavljena iz dveh ključnih delov, kot je prikazano v tabeli 2.

Tabela 2: Stebri socialne varnosti v Sloveniji

SOCIALNA ZAVAROVANJA	SOCIALNO VARSTVO
<ul style="list-style-type: none"> • zavarovanje za primer brezposelnosti • pokojninsko in invalidsko zavarovanje • obvezno zdravstveno zavarovanje • zavarovanje za starševsko varstvo 	<ul style="list-style-type: none"> • socialnovarstvene storitve – institucionalno varstvo (domovi za starejše), oskrba na domu (pomoč družini, družinski pomočnik) • pravice oseb s posebnimi potrebami • pravice iz javnih sredstev • socialnovarstveni programi

Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2020).

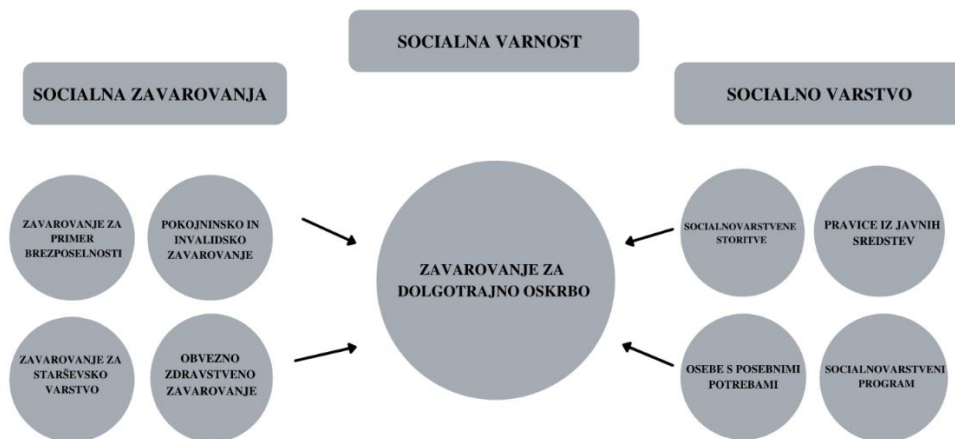
To sta dva velika stebra, ki na eni strani zagotavljata finančni del (socialna zavarovanja) in na drugi strani sistem pravic (socialno varstvo), skupaj pa omogočata delujoč sistem socialne varnosti. Ker pa je zagotavljanje kakovostnega staranja prebivalstva treba zagotavljati na institucionalni ravni, se že približno 15 let v Sloveniji pripravlja zakon o dolgotrajni oskrbi, ki bo ne samo starostnikom, ampak vsem, ki potrebujejo dolgotrajno pomoč (osebe s posebnimi potrebami, invalidi itd.), zagotovil bolj kakovostno življenje.

V Sloveniji so v obdobju od 2018–2020 potekali trije ključni pilotni projekti, ki podpirajo prehod v izvedbo systemske ureditve zakona o dolgotrajni oskrbi. Aktivnosti so potekale v treh različnih okoljih, in sicer v urbanem okolju v Celju (zdravstveni dom Celje), polruralnem okolju v Dravogradu (zdravstveni dom Ravne na Koroškem) ter ruralnem okolju v Krškem (prek centra za socialno delo Posavje). Glavni cilj je preizkušanje novih metod, postopkov, mehanizmov in storitev na področju dolgotrajne oskrbe ter predvsem spremljanje vpliva na ljudi. V pilotne projekte so bili vključeni tako uporabniki storitev dolgotrajne oskrbe kot tudi njihovi neformalni skrbniki ter zaposleni in drugi deležniki, ki so potrebni za izvedbo sprememb (Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo, brez datuma).

Na sliki 7 je prikazana sestava socialne varnosti danes, iz katere izhaja tudi predlog zakona o dolgotrajni oskrbi. Financiranje zavarovanja za dolgotrajno oskrbo bo tako sestavljeno iz pravic, ki jih pokrivata oba stebra. Na strani socialnega zavarovanja bo večji del prihajal iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, manjši del pa tudi iz zavarovanja za starševsko varstvo, medtem ko bo na strani socialnega varstva večji del iz socialnovarstvenih storitev in pravic za osebe s posebnimi potrebami ter manjši del iz pravic iz javnih sredstev. Z vzpostavitvijo sistema dolgotrajne oskrbe se bodo določili tudi novi poenoteni standardi za storitve dolgotrajne oskrbe iz socialnovarstvenih in zdravstvenih storitev. Trenutno so kriteriji za ta dva sklopa storitev ločeni. Z novim sistemom dolgotrajne oskrbe pa

bosta združena tako, da se bodo določili enotni normativi in standardi ter enotno financiranje storitev in kadrov (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2020).

Slika 7: Financiranje zavarovanja za dolgotrajno oskrbo

Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2020).

Ko govorimo o staranju prebivalstva, je izziv veliko večji kot samo zagotavljanje pokojnin ali pa zagotavljanje višje stopnje rodnosti – gre predvsem za vprašanje, kako bodo države dolgoročno poskrbele za financiranje dolgotrajne oskrbe. Prav zato bi morala tudi Slovenija poskrbeti, da bi zakon o dolgotrajni oskrbi prišel višje na politično agendo vlade in drugih odločevalcev.

2 RAZVOJ PODEŽELJA

Razvoj podeželja ni nov koncept. V državah je to razširjeno že, odkar so se začele razvijati civilizacije. Raziskovanje koncepta razvoja podeželja je zato treba proučevati multidisciplinarno. To nam omogoča celosten vpogled v razumevanje tega. Ključni vidiki, ki jih moramo upoštevati, so tako socialni, ekonomski, politični kot tudi kulturni. (Lorber, 2013). Tako lahko uspešno rešujemo izzive, ki nastajajo na tem področju. Tukaj ima politika ključno vlogo, saj le z njeno pomočjo lahko oblikujemo programe, ki bodo omogočili razvoj in napredek podeželskih območij in izboljšali kakovost življenja tamkajšnjih prebivalcev.

Postopki proučevanja zajemajo vse od naravnih, človeških do institucionalnih razmer vsake države posebej. Pomembno vlogo imata tudi infrastruktura ter sposobnost sodelovanja med ključnimi deležniki, ki so vključeni v razvoj podeželja določene države. Potrebno je hkratno razumevanje dinamike države in regije, ki jo proučujemo. Sploh zaradi vse večje neenakosti v razvoju, ki nastaja med podeželjem in mesti, je upoštevanje različnih vidikov tisto, kar državam omogoča uspešno spoprijemanje z izzivi, ki pri tem nastajajo (OECD, 2016).

Vrsta gospodarskih prizadevanj za razvoj podeželja temelji na konceptih zadrževanja, rasti in širitve podeželskih območij, predvsem z namenom izboljšati kakovost življenja tamkajšnjih prebivalcev. Podeželje je že od nekdaj tesno povezano s kmetijstvom, od katerega je odvisnih veliko tam živečih ljudi. Kot sem že omenila, je treba pri obravnavi razvoja podeželja gledati z različnih perspektiv. Z ekonomskega vidika je podeželje v procesu spreminjanja, predvsem zaradi vpliva globalizacije, proračunskih pritiskov, demografskih sprememb, kot je staranje prebivalstva, ter podnebnih in okoljskih sprememb. Stanje infrastrukture in storitev na podeželju prav tako močno vpliva na kakovost življenja posameznikov. Z razvojem podeželja in prizadevanji, da bo podeželje kar se da hitro prinašalo želene rezultate, je ravno infrastruktura tisto, kar mora optimalno delovati. To zahteva osnovne izboljšave, kot so sanitarne storitve, dostop do elektrike, ravnanje z odpadki, kanalizacijski sistem, oskrba z vodo ipd., kot tudi zagotavljanje ustrezne prometne infrastrukture, sploh za tiste, ki živijo v oddaljenih krajih. S sociokulturnega vidika so ključ do učinkovitega razvoja podeželja zagotavljanje izobraževanja, ustrezna zdravstvena oskrba in ustrezne zaposlitvene možnosti. Zlasti ustrezen izobraževalni sistem je še posebej potreben pri odpravljanju revščine, ki je na podeželju zelo pogosta (Atkinson, 2017).

Politika, vlada, regionalni odločevalci, lokalne skupnosti in drugi deležniki, ki igrajo osrednjo vlogo pri razvoju podeželja, so tisti, ki gradijo vizijo skupnosti določenega kraja. Vse bolj je v ospredju pristop k razvoju od spodaj navzgor, kar omogoča posameznikom aktivno sodelovanje pri sprejemanju odločitev. Spodbujanje javno-zasebnih partnerstev pa še dodatno krepi podeželsko okolje, saj omogoča povezovanje zainteresiranih strani, ki celostno pristopajo k razvoju podeželja.

Razvoj podeželja je v 21. stoletju postavljen v nov kontekst, ki ima nekatere skupne značilnosti v vseh razvitih državah (OECD, 2016):

- Države se morajo zavedati, da ni dovolj samo okvirna strategija, ampak je za to, da bo učinkovita, treba pripraviti ustrezen sistem upravljanja sprejete strategije.
- Dejstvo je, da je kmetijstvo temeljni sektor za razvoj podeželja, vendar je za večji uspeh treba spodbujati tudi nekmetijske dejavnosti ter industrijske in storitvene panoge.
- Krepitev infrastrukture in povezav med mestom in podeželjem je področje, ki ga je treba spodbujati in razvijati. To med drugim zajema dostop do izobraževanja, zdravstva in drugih storitev.
- Zavedanje, da je preživetje podeželja odvisno tudi od uspešnosti mestnih središč, predvsem z vidika razvoja blaga, storitev, nove tehnologije in novih idej. Pomembno je, da podeželja ne obravnavamo kot izolirane enote, ampak kot del sistema podeželskih in mestnih območij.
- Strategije razvoja podeželja niso namenjene zgolj odpravljanju revščine in neenakosti, ampak imajo ključno vlogo pri demografskem razvoju.

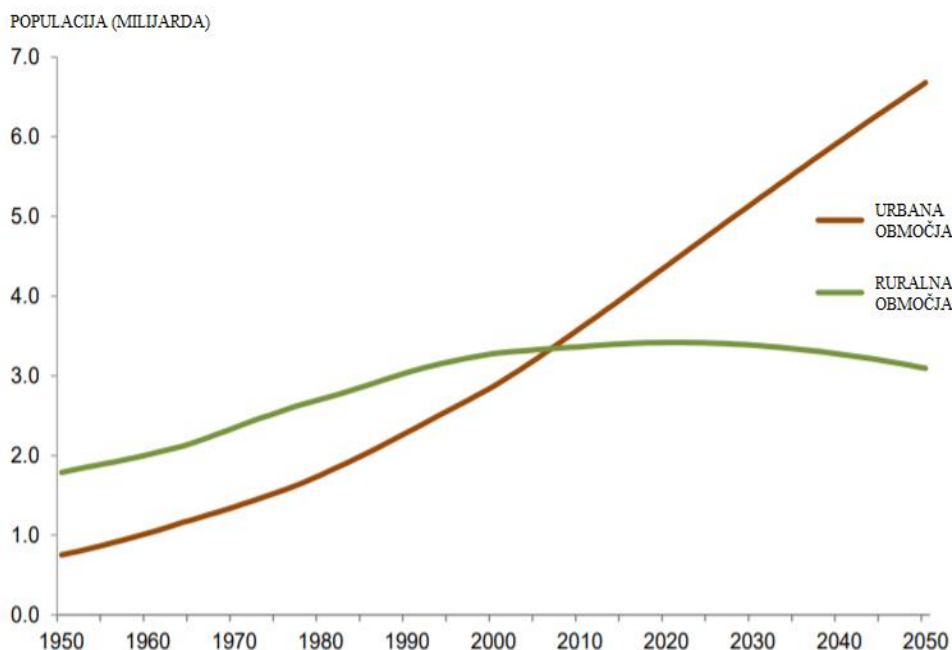
- Pri izboljšanju razvoja podeželja je treba upoštevati vlogo žensk na podeželju, vključno z njihovimi lastniškimi pravicami, sposobnostjo za nadzor ter uporabo virov.
- Spremljanje demografskih sprememb in hitrega staranja prebivalstva je treba obravnavati tako, da bodo vanj zajete vse ključne panoge, kot so izobraževanje, zdravstvo, socialno varstvo in nenazadnje tudi načrtovanje družine.
- Okoljski vidik in z njim povezan trajnostni razvoj podeželja je treba upoštevati pri oblikovanju strategij za razvoj podeželja. Podeželje pa ne sme biti močno odvisno zgolj od naravnih virov, saj lahko nepredvidljive podnebne spremembe vodijo v pomanjkanje energije, hrane in vode.

Eden izmed pojavov, ki močno vplivajo na razvoj podeželja, je urbanizacija. Vse več ljudi se seli v mesta in tako se podeželje vse hitreje prazni. Leta 1950 je več kot 70 odstotkov ljudi po svetu živelo na podeželju. Leta 2007 pa se je prvič v zgodovini zgodilo, da je število ljudi, ki živijo v mestu, preseglo število ljudi, živečih na podeželju. To je jasno razvidno na sliki 8, kjer so prikazane napovedi, da naj bi delež svetovne populacije, ki živi v urbanih območjih, do leta 2030 dosegel 60 odstotkov, do leta 2050 pa napovedujejo dvig na 68 odstotkov. To je ravno obratno kot sredi 20. stoletja (United Nations Publications, 2019).

Rast urbanega okolja je sestavljena iz **treh ključnih komponent** (United Nations Publications, 2019):

- Prva je **naravni prirast prebivalstva**, ki je odvisen od demografskih sprememb. To ravnovesje pa je odvisno od stopnje rodnosti, pričakovane življenjske dobe in starostne strukture prebivalstva.
- Druga komponenta so **migracije iz ruralnih v urbana območja**. Te prispevajo k rasti urbanih območij, kadar število priseljenih presega število izseljenih. Po navadi so priseljenci delovno aktivni prebivalci, ki prihajajo iz ruralnih območij. To vpliva na starostno strukturo na dva načina. V ruralnih območjih to povečuje povprečno starost prebivalstva, ker so posamezniki, ki odhajajo v mesta, navadno mlajši od tistih, ki ostajajo na podeželju. Medtem ko v urbanih območjih to povprečno starost prebivalstva znižuje.
- Tretja komponenta je **prerazvrstitev**. S tem, ko se urbana območja večajo, začnejo zajemati tudi okoliška naselja in njihovo prebivalstvo, ki je prej spadalo v ruralna območja.

Slika 8: Primerjava urbanega in ruralnega prebivalstva na svetu od leta 1950 - 2050

Vir: *United Nations Publications (2019)*.

Zaradi prepletenih razlogov in pojavov med razvojem mest in podeželja pri proučevanju razvoja podeželja ne moremo zanemariti pojava urbanizacije. Države po vsem svetu se bodo po vseh trenutnih napovedih še naprej urbanizirale. Upravljanje urbane rasti pa mora biti v skladu s trajnostnim razvojem, sploh v državah z nižjimi in srednjimi dohodki. Vključevati mora integrirane oblike politike za izboljšanje življenja prebivalcev v mestih in na podeželju, potrebne so krepitve povezav med podeželjem in mesti ter nadgradnja obstoječih gospodarskih, socialnih in okoljskih povezav (United Nations Publications, 2019).

Rezultat procesa rasti in sprememb v razvoju podeželja in mest je neenakomerna porazdelitev urbanizacije po vsem svetu. Tesno je povezana z gospodarskim razvojem, kar vpliva na ljudi tako v industrijskih kot storitvenih dejavnostih. Ob tem pa mora kmetijski sektor vse hitreje izpolnjevati zahteve hitro rastočega mestnega prebivalstva. Tako se na različne načine kažejo koristi, tveganja, tudi pozitivne in negativne eksternalije ter drugi socialno-ekološki izzivi v kmetijstvu.

2.1 Trendi v razvoju podeželja v EU

Podeželska območja pokrivajo od 44 do 80 odstotkov vsake evropske države, zato ima podeželje pomembno vlogo v evropskem gospodarstvu. Za evropske podeželske regije je značilna raznolikost, ki zajema različna področja, kot so okoljsko, geografsko, kulturno, demografsko, družbeno in gospodarsko. Ne smemo zanemariti niti drugih

vplivov, kot so migracije, gradnja infrastrukture, globalizacija in urbanizacija. V zadnjih desetletjih so podeželske regije doživele vrsto sprememb, ki so posledica različnih evropskih politik (Castillo in drugi, 2018).

V EU se je regionalna politika začela razvijati vse od podpisa Rimske pogodbe leta 1975. Že takrat je bil namen, da se EU kot gospodarska skupnost krepí in stremi k zmanjševanju razlik med regijami. Leta 1986 so bili z Enotno evropsko listino postavljeni temelji kohezijske politike, katere cilj je bil reševanje težav manj razvitih regij. Kasneje, leta 1993, ko je začela veljati Maastrichtska pogodba, pa je bila kohezija določena kot ena prednostnih nalog EU. To je bil tudi glavni razlog za nastanek kohezijskega sklada. Danes evropsko kohezijsko politiko sestavlja šest strukturnih in investicijskih skladov (Bogovič & Kirbiš Rojs, 2018, str. 20):

- Evropski sklad za regionalni razvoj,
- Evropski sklad za razvoj podeželja,
- Evropski socialni sklad,
- Kohezijski sklad,
- Evropski sklad za pomorstvo in ribištvo,
- Pobuda za zaposlovanje mladih.

Osrednjo vlogo pri naslavljanju izzivov, s katerimi se spoprijema podeželje, pa ima tudi skupna kmetijska politika. Skupaj s kohezijsko v finančni perspektivi za obdobje 2014–2020 predstavljata več kot 70 odstotkov porabe proračuna EU (Bogovič & Kirbiš Rojs, 2018, str. 6). Skupna kmetijska politika je bila v EU prvič uvedena leta 1962 in je danes ena izmed najbolj razvitih in dragih industrijskih politik. Od nekdanj je bil njen osrednji cilj ustvarjanje in zaščita regionalnega kmetijskega trga in reševanje agrarne integracije. To je privedlo do vrste socialnih in demografskih sprememb na podeželju. Skupna kmetijska politika se je skozi leta preoblikovala in doživela precej sprememb. Nekatere od sprememb so zmanjšanje deleža zaposlenih v kmetijstvu, premajhno število mladih, razširjenost moških v kmetijstvu in posledično neenakost med spoloma, zmanjšanje števila kmetij ter zaposlovanje kmetov. Vse te procese je mogoče s skupno kmetijsko politiko do neke mere nadzorovati (Vonorina, 2018).

Evropska komisija je tista, ki skrbi, da se skupna kmetijska politika sproti prilagaja in oblikuje za potrebe trenutnega stanja na evropskem podeželju. Najnovejša skupna kmetijska politika je oblikovana za obdobje 2021–2027. Predlaganih je devet ključnih ciljev, ki se osredotočajo na družbene, okoljske in gospodarske cilje (European Commission, brez datuma):

- **Zagotavljanje pravičnega dohodka kmetom** – v mnogo državah kmetje še vedno zaslužijo polovico manj, kot bi sicer, če bi bili zaposleni drugje, zato je podpora kmetom ključna za povečanje ustrezne oskrbe s hrano.

- **Povečanje konkurenčnosti** – zaradi posledic demografskih sprememb in sprememb v razpoložljivem dohodku povpraševanje po hrani hitro narašča. To povzroča pritiske na evropsko kmetijstvo, zato je treba povečati produktivnost, kar pa mora biti zagotovljeno na trajnostni način.
- **Izboljšanje položaja kmetov v verigi oskrbe s hrano** – kmetje imajo šibko pogajalsko moč v vrednostni verigi. Čeprav zagotavljajo veliko delovnih mest, je zanje značilen nizek delež dodane vrednosti.
- **Ukrepi na področju podnebnih sprememb** – kmetijstvo močno vpliva na podnebne spremembe. Visoke vrednosti izpustov toplogrednih plinov so zanj velik izziv. Nove tehnike in načini bodo morali temeljiti na trajnostni energiji ter prispevati k blaženju podnebnih sprememb.
- **Skrb za okolje** – spodbude, ki zagotavljajo učinkovito upravljanje naravnih virov, kot so voda, zrak in tla.
- **Ohranjanje biotske raznovrstnosti in pokrajin** – kmetijstvo je močno odvisno od biotske raznovrstnosti, zato je skrb zanjo osrednjega pomena za učinkovito oskrbo s hrano. Potreben bo celosten pristop k izboljševanju ekosistemskih storitev.
- **Podpora pri vključevanju novih generacij v kmetijstvo** – privabljanje mladih v kmetijski sektor in s tem zagotavljanje usposobljenih in inovativnih mladih kmetov, ki bodo razumeli nove družbene zahteve in se nanje odzivali.
- **Nova delovna mesta na podeželju** – spodbujanje zaposlovanja in lokalnega razvoja podeželja, ki bo pripomogel k ublažitvi pritiskov zaradi brezposelnosti in revščine na podeželju.
- **Skrb za zdravje in kakovostno hrano za ljudi in živali** – izboljšanje kmetijstva v smeri pridelovanja varne, hranljive in trajnostne hrane, zmanjševanje odpadne hrane ter zagotavljanje dobrobiti živali.

EU zadnjih dvajset let oblikuje politike rasti, ki temeljijo na spodbujanju, raziskovanju, inovacijah in prenosu znanja. Leta 2010 pa je EU v desetletni strategiji Evropa 2020 sprejela nov pojem »pametno«. Celotna strategija temelji na tem, da bi EU morala postati pametno, trajnostno in vključujoče gospodarstvo. Pametno z vidika znanja in inovacij, trajnostno z vidika spodbujanja bolj zelenega gospodarstva, ki optimalno izkorišča naravne vire, ter vključujoče, kar pomeni krepitev socialne in teritorialne kohezije. Koncept pametne rasti je zelo širok, usmerjen v politiko in je odziv na opaženo nizko stopnjo rasti in inovacij po evropskih regijah. Glavni cilj je pametna rast EU v pametno gospodarstvo. Pametno rast lahko opredelimo z dejavniki, kot so stopnja naložb v raziskave in razvoj, delež visokoizobraženih posameznikov, delež inovacij, podjetniška dejavnost ipd. (Naldi, Nilsson, Westlund & Wixe, 2015).

Pri opredelitvi pametnega razvoja podeželja pa je pomembno zavedanje, da imajo regije med seboj visoko stopnjo heterogenosti, zato morajo biti perspektive pametnega razvoja podeželja temu prilagojene. Ugotavljajo, da je pametni razvoj podeželja večji v podeželskih regijah, ki so bolj podobne urbanim regijam. Enako velja za podeželska

območja, ki imajo naravne znamenitosti in možnosti za rekreacijo. Nenazadnje so eno ključnih vodil pri pametnem razvoju podeželja medsebojno povezovanje, prenos znanja, sodelovanje na področju raziskav in razvoja ter inovacij. Ker pa se regije po državah močno razlikujejo, so heterogene, mora biti uvedba koncepta pametne rasti pri razvoju podeželju prilagojena vsaki regiji posebej. To pomeni, da bi morala regionalna politika zagotoviti ukrepe, ki bi omogočili specializirane načine razvoja podeželja. Tako bi se morali osredotočati na različne sektorje oziroma niše znotraj regij (Naldi, Nilsson, Westlund & Wixe, 2015).

Evropsko podeželje se sooča z različnimi razvojnimi potmi, ki s seboj prinašajo različne možnosti ter imajo svoje prednosti in slabosti. Številne podeželske regije morajo vedno bolj tekmovati za globalni kapital in delovno silo ter temu prilagajati svoje strategije. Vpliv urbanizacije je intenziven, kar otežuje ohranitev marsikatere podeželske regije, posledično pa tudi blago in storitve postajajo vse bolj zamenljivi (European Commission, brez datuma).

Iskanje novih strategij je postalo nujno za preživetje podeželskih regij. V iskanju novih poti za trajnostni razvoj in rast je mogoče najti različne modele, ki imajo vsak svoje koncepte z namenom modernizacije procesov poslovanja. Ti odražajo tudi raznolikost regij, pristopajo bolj integrativno in vključujejo tudi deležnike, ki niso neposredno povezani s kmetijskim sektorjem. Nekaj primerov tovrstnih strategij (Horlings & Marsden, 2014):

- **Nišne inovacije** – nanašajo se na razvoj novih kombinacij proizvodov in trgov predvsem na področju hrane. Temeljijo na inovacijah, ki so povezane s trajnostnim razvojem podeželja. Čeprav inovacije same po sebi ne vodijo k trajnosti, pa so lahko povezane z aktivnostmi, kot so razvoj prilagojenih sistemov certificiranja, nove smernice v proizvodnji, pravila zagotavljanja kakovosti, uporaba obnovljivih virov, upravljanje kmetij, evropske oznake ipd., kar lahko ustvari možnosti za trajnostni razvoj podeželskih regij.
- **Nove interakcije** – zajemajo področje medsebojnega sodelovanja med upravljanjem trga in institucionalnimi dogovori. Gre za vzpostavljanje povezav med javnimi in zasebnimi deležniki ter proizvajalci in potrošniki znotraj proizvodne verige (skrajšanje verig in bolj neposredna prodaja izdelkov) ter med sektorji in funkcijami, ki povezujejo podeželje in mesto. To se lahko kaže v različnih oblikah, kot so podeželske storitve v obliki javnih dobrin (zdravje, narava), trženje skupin izdelkov različnih proizvajalcev ipd.
- **Teritorialni kapital** – gre za preusmeritev, ki krepi odnose med upravljanjem trgov, endogenostjo in trajnostjo, njen namen pa je povezovanje trgov na regionalni ravni, kar lahko vodi v bolj integrativne oblike regionalnega razvoja. Gre za valorizacijo lokalnih dobrin, nanaša pa se tudi na socialno-kulturni vidik določene regije. Taki primeri so razvoj novih proizvodov ali pa obujanje tradicionalnih

lokalnih proizvodov, trženjske akcije s poudarkom na zgodbi o izbrani regiji in ustvarjanje novih blagovnih znamk, ki temeljijo na izkušnjah iz različnih sektorjev.

Vsaka strategija izraža različen način, ki kaže na postopen prehod podeželja k bolj integrativnemu pristopu, ki temelji na modernizaciji in vključuje različne konkurenčne poti. Še vedno se spoprijemajo z izzivom velike konkurence na trgu, sploh tam, kjer prevladujejo poceni in množično proizvedeni proizvodi. Zavedati se je treba tudi vloge zunanjih dejavnikov, kot so urbanizacija, globalizacija, digitalizacija in podnebne spremembe. Programi razvoja podeželja bi vsekakor morali izpolnjevati zahteve in potrebe določene regije in hkrati upoštevati kratkoročni in dolgoročni pogled na razvoj podeželja (European Commission, brez datuma).

2.2 Razvoj slovenskega podeželja

Razvoj slovenskega podeželja se začne z razumevanjem, da so države, kot je Slovenija, ki prihaja iz socialističnega družbenega sistema, vstopale na globalni trg s popolnoma drugačnimi izhodišči. V zadnjih dvajsetih letih je bil razvoj podeželja v primerjavi z reševanjem nacionalnega gospodarstva drugotnega pomena. Novejše članice EU so tako precej pozno začele prepoznavati probleme, ki so nastali med tem časom. Deindustrializacija je povzročila upad števila zaposlenih v kmetijstvu in tako se je spremenila osnovna vloga podeželja, to je oskrba prebivalstva s hrano. Spremenila se je struktura kmetijskega gospodarstva, naraslo je število velikih in srednjih gospodarskih subjektov, ki so imeli specializirano proizvodnjo. Medtem pa je veliko malih kmetijskih subjektov propadlo, kar je povzročilo, da so se mlajše generacije začele odseljevati v urbana območja. Tako se je znižal delež mladih in prišlo je do hitrega staranja prebivalstva na podeželskih območjih. V zadnjih dveh desetletjih slovensko podeželje doživlja razvoj in preobrazbo, ki spreminja način življenja prebivalstva (Lorber, 2013).

Vemo, da je eden izmed ciljev EU tudi zmanjševanje regionalnih razlik v evropskih državah, zato je velik del sredstev kohezijske politike namenjen manj razvitim državam članicam. Slovenija spada med manjše in manj razvite države EU, zato v evropski proračun nameni manj sredstev, kot jih iz njega dobi, je t. i. neto prejemnica. Na drugi strani pa bolj razvite in večje države v proračun plačajo več, kot iz njega prejmejo, so t. i. neto plačnice. To izhaja iz temeljnega načela solidarnosti, ki je eden izmed ključnih principov delovanja EU (Bogovič & Kirbiš Rojs, 2018, str. 28).

V tabeli 3 je prikazan neto položaj državnega proračuna Slovenije do proračuna EU. Leta 2021 bo Slovenija realizirala proračunski presežek v višini 34,4 milijona evrov. Med prihodki najdemo različna prejeta sredstva iz evropskega proračuna, med njimi so tudi sredstva za izvajanje skupne kmetijske politike ter iz kohezijskega sklada, v katerem so sredstva namenjena razvoju slovenskega podeželja (Ministrstvo za finance, 2021).

Tabela 3: Neto položaj državnega proračuna Slovenije v odnosu do proračuna EU v letu 2021

NETO POLOŽAJ	Realizacija v letu 2021
Prihodki iz proračuna EU v državni proračun Slovenije	231.801.253
Odhodki iz državnega proračuna Slovenije v proračun EU	197.489.667
Neto položaj državnega proračuna Slovenije do proračuna EU	34.311.586

Vir: Ministrstvo za finance (2021).

Globalni in evropski trendi vplivajo na regionalni in lokalni razvoj slovenskega podeželja. Priča smo različnim pristopom k reševanju izzivov in prestrukturiranju proizvodnih dejavnosti. V preteklosti so za regionalni razvoj uporabljali predvsem pristop od zgorajnavzdol, kar pomeni, da je bil kmetijski sektor prepuščen zunanjim dejavnikom. Glavni cilj je bil zmanjševanje razlik, povečanje dohodka kmetij in večja konkurenčnost kmetijskega sektorja. Za doseganje tega so uporabljali nadomestila. Z nadomestili naj bi spodbujali razvoj in manjšali neenakost. Izkazalo se je, da so nadomestila prej ovira kot spodbuda. Pri tem so sodelovale večinoma nacionalne vlade in kmetije. Nov pristop k razvoju pa je od spodaj navzgor, ki stremi k celostnemu razvoju in vključuje tudi lokalno prebivalstvo. Novi cilji so se tako oblikovali na temeljih, ki postavljajo v ospredje podeželje kot celovit prostor. Cilj je torej razvoj podeželja v smeri, da postane konkurenčno, da se na lokalni ravni išče prednosti ter uporablja neizkoriščene vire. Sektor, ki pri tem sodeluje, ni zgolj kmetijstvo, ampak različna podeželska gospodarstva, od kmečkega turizma, proizvodnje do IKT. Orodje, ki se kot nov pristop uporablja za razvoj podeželja, so investicije. Investicije omogočajo poleg razvoja tudi bolj privlačno podeželje za potencialne investitorje. Ob tem pa imajo ključno vlogo odločilni akterji, ki niso zgolj na nacionalni ravni, ampak tudi na nadnacionalni, regionalni, lokalni ter vključujejo javne, zasebne in neprofitne organizacije. V ospredje se postavljajo vlaganja v infrastrukturo in v nove oblike storitev, ki izboljšujejo kvaliteto življenja na podeželju. Jasno je postalo, da je uspeh odvisen od prizadevanj na nacionalni ravni. Uresničevanje ciljev je tako pogojeno s poznavanjem prednosti in slabosti lokalnega in regionalnega okolja. Nacionalna raven, torej vlada in politika, je ključna pri spodbujanju razvojnih programov, ki bodo omogočali nemoten razvoj (Lorber, 2013).

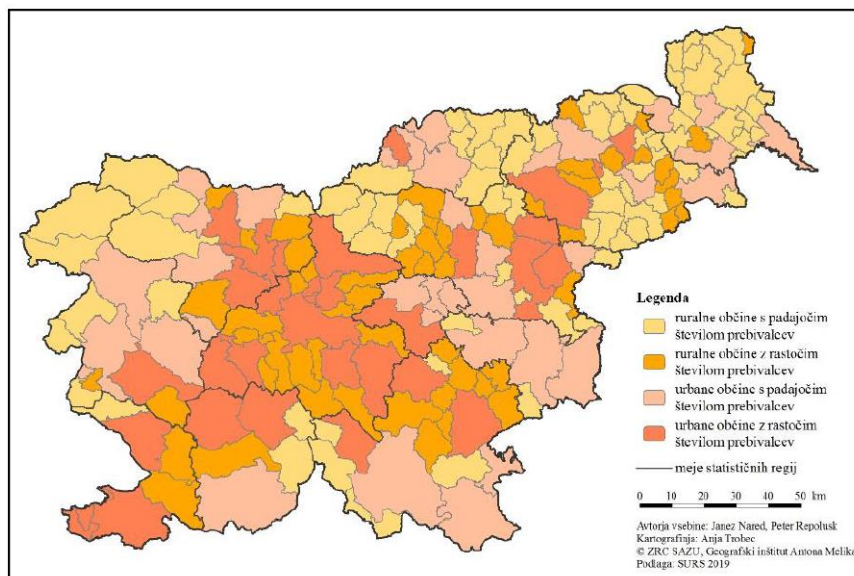
Krovni dokument, ki ga mora Slovenija kot članica EU upoštevati, je Skupna kmetijska politika, ki sistemsko zagotavlja, da se podeželje bolj enakomerno razvija. V skladu z njenimi smernicami je leta 2020 nastala resolucija »Naša hrana, podeželje in naravni

viri od leta 2021«, ki je bila tudi sprejeta v državnem zboru. To je zadnji in najbolj aktualen strateški dokument Republike Slovenije na področju kmetijstva in razvoja podeželja.

Predvsem se osredotoča na konkurenčnost pridelave in predelave hrane, trajnostno upravljanje z naravnimi viri, ustrezno zagotavljanje javnih dobrin in dvig kakovosti življenja ter spodbujanje gospodarskih aktivnosti na podeželju. Ker je ravno dvig kakovosti življenja močno povezan tako z ekonomskim kot demografskim položajem podeželja, je poleg kmetijske politike zelo pomembna vloga regionalne, socialne, davčne, gospodarske, šolske, kulturne, infrastrukturne ter nenazadnje tudi zdravstvene politike (Ur. l. RS, št.8/2020).

Slika 9 jasno prikazuje, da je osrednjeslovenska regija pravzaprav edina, v kateri število prebivalcev raste. Tako proces praznjenja ruralnih območij kot zgoščanje urbanih spremlja vrsta negativnih posledic. Razlike, ki nastajajo med slovenskimi ruralnimi in urbanih območji, se kažejo predvsem v različnih življenjskih razmerah, kot so pomanjkanje delovnih mest, brezposelnost, pomanjkanje izobrazbe, neustrezen dostop do infrastrukture ter pomanjkanje prometne povezanosti. Na strani zgoščevanja v mestih pa nastajajo vse večji pritiski na okolje, gospodarske dejavnosti se povečujejo, prihaja do velike porabe kakovostnih zemljišč in vse bolj se spreminjajo pokrajine (Nared in drugi, 2019).

Slika 9: Razlike med ruralnimi in urbanih območji v Sloveniji

Vir: Nared in drugi (2019).

Kakovost življenja in socialna vključenost sta zelo široki problematiki in presegata okvire kmetijstva. Kot so ugotovili v obsežni raziskavi, ki je nastala z namenom podpore za strateško načrtovanje kmetijske politike, gre za podatkovno in analitično

premalo definirano območje, ki nima dovolj ustreznih kazalnikov, ki bi omogočali spremljanje, zato je tudi težko vrednotiti učinke ukrepov. Ob tem pa se demografsko stanje na slovenskem podeželju z vse hitreje starajočim se prebivalstvom slabša. Kot sem že omenila, prihaja tudi do depopulacije, kar vodi v opuščanje kmetij, in tako se podeželje vztrajno prazni (Erjavec in drugi, 2018).

V skladu s potrebami tudi v resoluciji opredeljujejo cilje, ki so korak bližje k oblikovanju smiselnih rešitev za dvig kakovosti življenja na slovenskem podeželju (Ur. l. RS, št.8/2020):

- **Spodbujanje dopolnilnih dejavnosti na kmetijah** – ustvarjanje zelenih delovnih mest, lokalna oskrba s hrano in povezovanje podjetniških priložnosti.
- **Krepitev lokalnega sodelovanja** – večja inovativnost, lokalni razvoj, stabilen dohodek kmetov.
- **Razvoj biogospodarstva** – krožno gospodarstvo in trajnostna uporaba virov.
- **Socialna vključenost in ranljive skupine** – ohranjanje kulture, razvoj turizma, pametne vasi, medgeneracijsko sodelovanje itd.
- **Zmanjševanje razlik v dostopnosti in kakovosti storitev med podeželjem in mesti** – vlaganje v infrastrukturo (na eni strani promet, internet, na drugi pa pošte, trgovine, banke, zdravstvo ...).

V sodelovanju z EU Slovenija na lokalni ravni sodeluje tudi v programu Leader, ki s svojimi inovativnim pristopom omogoča nove priložnosti za razvoj podeželja in je hkrati odgovor na nefunkcionalne pristope od zgoraj navzdol. Cilja programa sta tudi spodbujanje večje socialne vključenosti in zmanjševanje revščine. Temelji na sedmih specifičnih točkah, ki omogočajo njegovo optimalno uporabo (European Network for Rural Development, 2020):

- Pristop od spodaj navzgor je bistvo programa Leader. To pomeni, da je lokalna skupnost tista, ki najbolje lahko sodeluje pri oblikovanju razvojne poti v določeni regiji. Lokalni akterji pa so tisti, ki se morajo med seboj povezovati in prevzemati odgovornost za prihodnost svojega kraja.
- Lokalni pristop temelji na posebnem kriteriju, ki definira neko območje. Območje mora ustrezati naslednjim kriterijem: ima od 10.000 do 100.000 prebivalcev, je homogeno, lokalno, majhno, ima dovolj človeškega kapitala, finančnih ter gospodarskih virov in nenazadnje ima skupno tradicijo in lokalno identiteto.
- Lokalno partnerstvo deluje pod posebnim mehanizmom upravljanja, ki so ga poimenovali lokalna akcijska skupina. To pomeni, da se oblikuje javno-zasebno partnerstvo, ki zastopa lokalne interese in upošteva druge socialno-ekonomske vidike določene regije. Gre torej za to, da skupina uresničuje razvojno strategijo in upravlja s finančnimi sredstvi.
- Integrirane in večsektorske strategije, ki jih oblikujejo in izvajajo akterji iz različnih sektorjev v lokalnem okolju ter se med seboj povezujejo.

- Mreženje oziroma oblikovanje mreže lokalnih partnerjev. Namen je sodelovanje pri izmenjavi znanja, izkušenj, idej, informacij in razvijanje medsebojne podpore, ki krepi lokalno okolje.
- Inovacije oziroma iskanje in spodbujanje inovativnih rešitev, ki rešujejo lokalni problem. Vsaka lokalna akcijska skupina bi si morala prizadevati, da uvaja nove elemente, dejavnosti, razvija izdelke ali storitve, ki sodelujejo pri razvoju kraja.
- Sodelovanje tako mednarodno kot regijsko, ki ima opredeljen jasen namen, koristi in cilje. To je učinkovit pristop, ki je odličen vir inovacij in prenosa znanja za lokalno prebivalstvo.

Oblikovanje lokalnih akcijskih skupin omogoča razvoj občin, regij in posledično tudi države. V Sloveniji imamo 37 takih lokalnih akcijskih skupin, ki aktivno delujejo na različnih področjih pri razvoju podeželja, kot so kmetijstvo, turizem, razvoj lokalnih proizvodov, lokalna dediščina, ohranjanje narave, razvoj različnih podeželskih dejavnosti itd. Vse to z namenom dviga kakovosti življenja na podeželju (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2016).

Slovensko podeželje je raznoliko v vseh pogledih, zato je celosten pristop k proučevanju razmer tisto, kar morajo upoštevati odločevalci. Vse od družbenih, ekonomskih, političnih in tudi okoljskih vprašanj. Veliko je odvisno od usklajenosti tako sektorske kot državne politike, saj demografski trendi, kot so staranje, urbanizacija itd., predstavljajo skupni izziv, ki ga je treba naslavljati s skladnim mnenjem. Pri tem pa ne zanemariti, da slovensko podeželje daje možnosti za kakovostno življenje in vrsto priložnosti za razvoj na področju lokalno pridelane hrane, zelenih delovnih mest ter storitev, ki temeljijo na novi tehnologiji in digitalizaciji (Erjavec & Rac, 2020).

2.3 Razvoj socialne infrastrukture

Socialna infrastruktura je podskupina infrastrukturnega sektorja, ki skrbi za dolgoročno fizična sredstva, ki omogočajo zagotavljanje blaga in storitev. Socialna infrastruktura vključuje sredstva, ki omogočajo socialne storitve prebivalcem v določeni državi, regiji, lokalni skupnosti, ter prispeva k boljši kakovosti življenja. K temu spada vse od zagotavljanja zdravstvene oskrbe, izobraževanja, transporta, javnih prostorov, do rekreacije, športa, umetnosti in kulture (NZSIF, brez datuma). Usmerila se bom na področje zdravstvene oskrbe ter v skladu z obravnavano temo predvsem na izzive staranja prebivalstva. Pri tem pa ne želim zanemariti dejstva, da velik del EU in s tem tudi Slovenije pokrivajo podeželska območja, kjer nekateri izzivi pridejo še bolj do izraza kot v mestih – predvsem z vidika pomanjkanja tovrstne infrastrukture.

Gospodarstvo, okolje in družba, v kateri živimo, se nenehno spreminjajo. Evropska regija pa je ena tistih, v katerih ljudje živijo dlje in imajo manj otrok. Če dodamo še elemente, kot so tehnološki napredek, migracije, mobilnost, podnebne spremembe, ima

to posledice tudi za socialne modele, socialno infrastrukturo in druge s tem povezane storitve. Socialni sistemi se počasi prilagajajo tovrstnim spremembam, zato so na evropski ravni velike razlike v napredku. Glavni razlogi za spremembe (Fransen, Bufalo & Reviglio 2018):

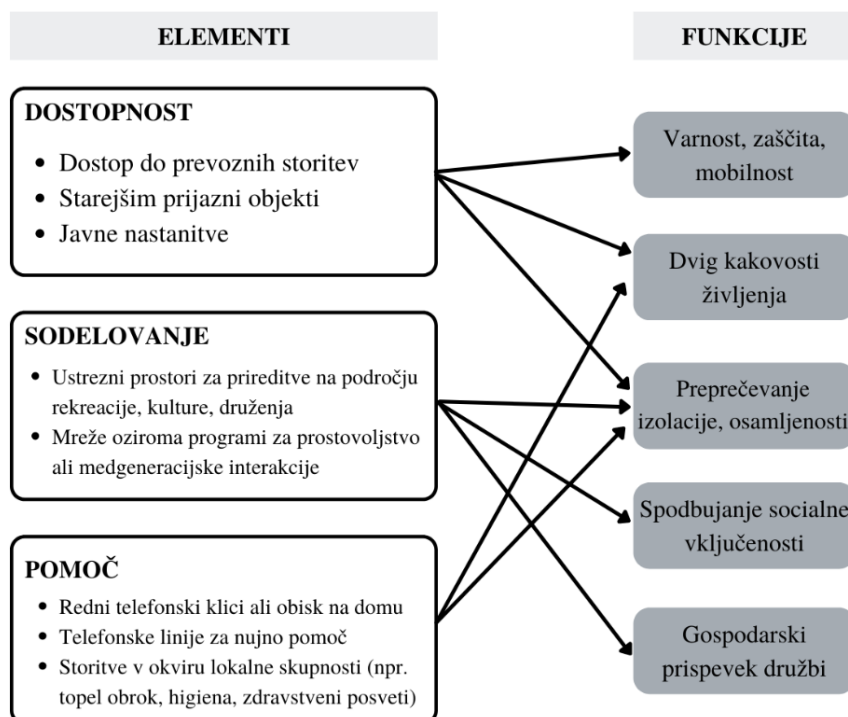
- **Daljša življenjska doba v diverzificirani in mobilni družbi** – demografski podatki to potrjujejo in zato je pomembno, da se zdravstveno in socialno varstvo ter s tem povezana infrastruktura prilagodijo potrebam, ki se že kažejo in bodo v prihodnje le še večje. Prav tako so opazne vse večja mobilnost in migracije, ki povzročajo, da je EU vedno bolj diverzificirana.
- **Inovacije, digitalizacija in transformacija** – spremembe v načinu izobraževanja, zdravljenja bolezni, zagotavljanja novega znanja imajo pozitivne učinke na družbo, čeprav je tovrstne spremembe dolgoročno težko predvideti. Po eni strani izginjajo poklici, ker jih nadomešča napredna tehnologija (roboti, stroji), po drugi strani pa se razvijajo drugačni poklici prihodnosti.
- **Divergenca in neenakost** – razlika med bogatimi in revnimi je v EU največja v zadnjih 30 letih. To ima negativni učinek ne samo na ljudi, ampak tudi na socialno kohezijo in gospodarsko rast.

Ne gre zgolj za transformacijo in inoviranje v razvoju socialne infrastrukture, ampak za zmožnost prilagajanja dani situaciji. Osredotočenost na človeški kapital je trenutno tisto, kar bi potencialno lahko izboljšalo rast in blaginjo, prav tako ustrezno upravljanje in investiranje v področja, kot so zdravstvo, dolgotrajna oskrba, vseživljenjsko učenje ter energetska učinkovita in dostopna stanovanja (Fransen, Bufalo & Reviglio 2018).

Dostopnost starejšim omogoča ustrezen dostop do prevoza, primerne nastanitve, zagotavlja mobilnost, varnost in tudi dostop do zdravstvenih storitev. Sodelovanje je ključno pri ohranjanju interakcij z ljudmi tako z vidika preprečevanja socialne izključenosti kot z vidika njihovega prispevka k družbi. Pomoč bodisi na domu ali od doma starostnikom zagotavlja izpolnitev osnovnih potreb z vidika izolacije ter jim hkrati dviguje kakovost življenja (AARP International, 2018).

Socialna infrastruktura, ki jo podpira lokalna skupnost, je zelo pomemben del podpore za starejšo populacijo. Z zagotavljanjem vseh potrebnih virov ji družba tako omogoča zdravo in aktivno staranje. Ključni elementi socialne infrastrukture, podprte v lokalni skupnosti, so prikazani na sliki 10.

Slika 10: Elementi socialne infrastrukture

Vir: AARP International (2018).

Z leti starostnikom upadajo funkcionalne zmožnosti, zato neprilagojeno okolje, v katerem živijo, lahko predstavlja grožnjo za njihovo zdravje. Za zagotavljanje ustrezne infrastrukture, npr. stanovanja, je treba upoštevati potrebe starostnikov (dodatna posebna oprema, lažja dostopnost, lažja komunikacija). Razvoj infrastrukture, ki starostnikom omogoča varno okolje, so dnevno-nočni centri, oskrbovana ali varovana stanovanja, negovalne bolnišnice, domovi za starejše ter naselja za starostnike (Drobne & Grum, 2018). Bolj podrobno bom razvoj socialne infrastrukture opredelila in analizirala tudi v poglavju 3.2 Pametne srebrne vasi.

Glede na zelo širok pojem in zapletenost izziva staranja prebivalstva in razvoj socialne infrastrukture se napredek držav zelo razlikuje. Že na ravni regij so opazne razlike, poleg tega se države soočajo še z vodstvom vlade, davčnimi pritiski, dolgoročnim strateškim načrtovanjem in hkrati z zagotavljanjem inovativnih pristopov, iskanjem optimalnih rešitev ter partnerstvi, ki so nujna za razvoj in napredek. Socialna infrastruktura pa je ključnega pomena za celotno družbo, saj ustvarja vrsto pozitivnih eksternalij (Fransen, Bufalo & Reviglio 2018).

3 KONCEPT PAMETNIH VASI

Začetki oblikovanja koncepta pametnih vasi segajo v leto 2016, ko je potekala evropska konferenca o razvoju podeželja, na kateri je bila predstavljena deklaracija Cork 2.0 v

duhu ustvariti »boljše življenje na podeželskih območjih«. Tistega leta so se ključni evropski deležniki za razvoj podeželja zbrali na Irskem in začeli razvijati vizijo razvoja podeželskih regij v EU. Oblikovali so prednostne naloge, ki jih bo v prihodnosti treba obravnavati, kot sta na primer zmanjševanje razlik v razvoju med podeželjem in mesti ter digitalizacija podeželja. Zasnovali so temelje na celostnih pristopih in medsebojnem sodelovanju različnih deležnikov evropskega podeželja (European Network for Rural Development, 2016).

Leta 2017 pa je Evropska komisija začela z iniciativo »Akcija EU za pametne vasi«, ki je trenutno najboljša možna pot k uresničevanju vizije na področju razvoja evropskega podeželja. Podeželska območja pokrivajo od 44 do 80 odstotkov vsake države članice EU in pametne vasi so v svojem bistvu namenjene vsem evropskim prebivalcem, ki živijo na podeželju. Poglobljena razlaga koncepta pametnih vasi se začne z razumevanjem, kaj pomeni pametno v pametnih vaseh (European Network for Rural Development, 2018):

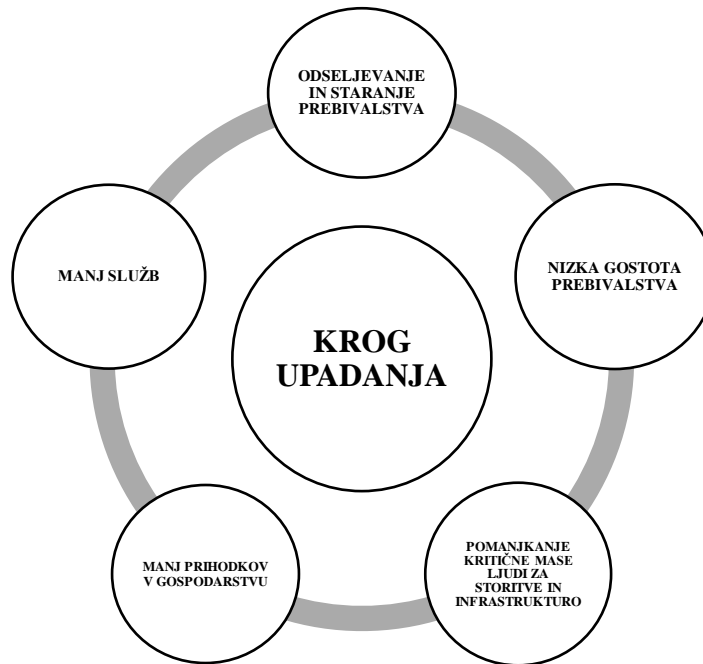
- pametno uporabo digitalne tehnologije, ki podeželju omogoča razvoj, ki je skladen z družbenim napredkom in omogoča kakovostno rast;
- pametno kot pogled, ki sega širše od same vasi, torej se ne omejuje na raven izbrane vasi, temveč vključuje okoliško podeželje, skupine vasi in gradi povezave z mesti;
- pametno povezovanje s poudarkom na oblikovanju novih oblik sodelovanja med kmeti, lokalnimi akterji, vsemi ožjimi in širšimi ter javnimi in zasebnimi organizacijami;
- pametno razmišljanje na prilagojen način, ki ustreza edinstvenosti kraja. Zavedanje, da ne obstajajo enake rešitve za vse, ampak morajo aktivnosti temeljiti na lokalnih akterjih, ki sami prevzemajo pobudo in s svojim znanjem iz lokalnega okolja najboljše oblikujejo optimalne rešitve.

Pametne vasi lahko razumemo kot povezavo med tradicionalnim in novim podeželjem, ki s pomočjo digitalne in telekomunikacijske tehnologije deluje v korist podeželskih območij in tamkajšnje skupnosti. Z iskanjem novih priložnosti se tako gradijo skupnosti, ki temeljijo na prednostih določenega kraja. Z inovacijami in razvojem pa podpirajo kakovostno življenje, izboljšujejo življenjski standard, omogočajo dostopnost javnih storitev in celostno boljše vplivajo na razvoj lokalnega okolja. Vsekakor pa pametne vasi niso koncept, ki bi zagotavljal enak pristop za vsako podeželsko območje, zato je nujno potrebna prilagoditev potrebam in potencialom določenega kraja (European Network for Rural Development, 2018).

Evropska mreža za razvoj podeželja je leta 2017 za pridobivanje dokazov in zagon koncepta pametnih vasi ter zaradi potrebe po tovrstnih politikah za razvoj podeželja oblikovala delovno skupino, v kateri so ugotovili, da so podeželska območja omejena pri svojem razvoju zaradi pomanjkanja delovnih mest in ustreznih storitev. To so

poimenovali krog upadanja, ki je prikazan na sliki 11. Z odseljevanjem in staranjem prebivalstva se manjša gostota prebivalstva na podeželju, to vodi v pomanjkanje kritične mase ljudi, ki bi bili potrebni za razvoj infrastrukture, zaradi tega se gospodarstvo ne razvija in je posledično manj služb. Koncept pametnih vasi je poskus, da bi prekinili krog upadanja, v katerem so se znašla številna podeželska območja v EU (European Network for Rural Development, 2018).

Slika 11: Krog upadanja podeželskih območij

Vir: European Network for Rural Development (2018).

Vseeno pa je treba razumeti širši kontekst pametnih vasi, ki poleg tega, da rešujejo zgoraj omenjeni izziv, tudi strateško pristopajo k razvoju podeželja. Usmerjene so v prihodnost in iskanje potencialnih razvojnih priložnosti.

Glavne razloge za koncept pametnih vasi in področja njihovega razvoja lahko strnemo v pet točk (European Network for Rural Development, 2018):

- **Demografske spremembe in depopulacija** sta ključna dejavnika za razvoj pametnih vasi. Prav tako pa tudi naraščajoči trend urbanizacije, ki je tako kot po svetu opazen tudi v EU. Do leta 2050 lahko pričakujemo, da bo število prebivalcev v EU, ki živijo v mestih, zraslo na 24,1 milijona, medtem ko se bo število prebivalcev, ki živijo na podeželju, zmanjšalo za 7,9 milijona.
- **Iskanje lokalnih rešitev** za lažjo dostopnost javnih storitev in manjše pritiske na državni proračun. Zagotavljanje osnovnih storitev, kot so izobraževanje, zdravstvo, trgovine in javni prevoz, se na podeželskih območjih lahko zaplete. Najbolj takrat, ko so države primorane zmanjševati javni proračun, saj so stroški za zagotavljanje

storitev prebivalcem, ki so razpršeni okoli manjših naselij na podeželju, veliko višji kot za tiste, ki so skoncentrirani v večjih območjih. To je glavni razlog za nastanek neenakosti pri razvoju med podeželjem in mestom.

- **Ustvarjanje povezav med mesti in podeželjem.** Če se ozremo v preteklost, vidimo, da je bil odnos med podeželjem in mesti zelo konkurenčen. Veljalo je, da kar so mesta pridobila, je podeželje izgubilo. Danes so raziskave Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj pokazale, da lahko z ustreznim sodelovanjem obe strani pridobita več. Bistvo pametnih vasi torej ni samo v premagovanju razkoraka med podeželjem in mesti, ampak izkoriščanje potencialov, ki so v obojestransko korist.
- **Spodbujanje vloge podeželja pri prehodu na nizkoogljično družbo in krožno gospodarstvo.** Glede na to, da podeželska območja z okolico pokrivajo kar 88,2 odstotka ozemlja v EU, to posledično zajema tudi naravne vire. Ravno zaradi tega so omenjena območja še dodatno izpostavljena podnebnim spremembam in drugim morebitnim negativnim vplivom v okolju. Pametne vasi spodbujajo varčevanje z energijo, obnovljive vire, biogospodarstvo in vse druge aktivnosti, usmerjene k trajnostnemu razvoju EU.
- **Digitalizacija podeželja** kot področje, ki lahko učinkovito naslavlja marsikateri izziv, s katerim se soočajo evropska podeželska območja. Potencialne priložnosti, kot so virtualna komunikacija med oddaljenimi kraji ali dostopnost elektronskih storitev, kot je trgovina, sicer prinašajo vrsto prednosti, ob tem pa tudi tveganja, kot je zaprtje lokalnih trgovin in podobno. Zato je treba digitalni prehod podeželja skrbno načrtovati. Potrebna sta tudi zagotovitev ustrezne infrastrukture, v tem primeru dostop do interneta, in ustrezno znanje o uporabi digitalnih tehnologij, kar lahko za marsikaterega prebivalca na podeželju predstavlja veliko omejitev. Pametne vasi se v tem primeru osredotočajo na digitalno preobrazbo podeželja.

3.1 Primeri dobre prakse v EU

V EU najdemo vrsto dobrih praks, ki učinkovito rešujejo izzive podeželja s pomočjo koncepta pametnih vasi. Z različnimi orodji razvijajo podeželje in združujejo lokalne skupnosti, kjer skupaj oblikujejo strategije za razvoj določenega območja. Vse tovrstne akcije in projekti so v skladu s temelji in usmeritvami koncepta pametnih vasi, vsak pa je prilagojen potrebam določenega okolja, v katerem se nahaja. V nadaljevanju bom predstavila nekaj primerov dobre prakse, ki so se izkazali za uspešne in učinkovite.

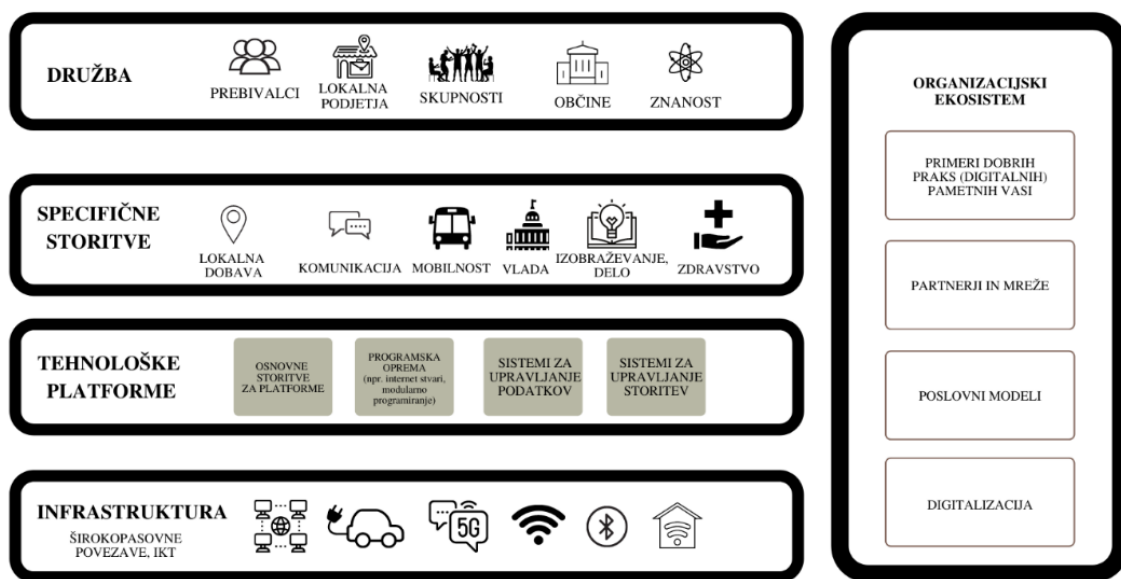
Regija Cornwall v Združenem kraljestvu je bila postavljena v ospredje programov EU za razvoj podeželja. V omenjeni regiji so si prizadevali za lokalno digitalizacijo, pri čemer so upoštevali geografski, socialno-ekonomski in politični kontekst. Namen njihovih pobud je bil oblikovanje partnerstev v sektorju telekomunikacij, učenje lokalnih prebivalcev o uporabi digitalne tehnologije, vzpostavitev digitalnih stičišč, inovacije v e-zdravstvu ter sodelovanje z lokalno skupnostjo. S povezavo med lokalno

skupnostjo, zagotovljeno tehnologijo in lokalnim prostorom so naredili premik k bolj digitalnemu podeželju. Lokalni skupnosti so v knjižnicah in po drugih izbranih lokacijah zagotovili prostor in organizirali brezplačne tečaje za razvoj digitalnih veščin. Ob tem so za vse sodelujoče oblikovali publikacijo, ki zagotavlja vse informacije za njihov razvoj. Gre za celostni priročnik, ki pojasnjuje tudi, kako je lahko lokalna skupnost med seboj digitalno povezana. S pomočjo politike pa so poskrbeli za naložbe v razvoj potrebne infrastrukture, ki je bila v tem primeru zagotavljanje širokopasovne povezave podeželskim območjem (European Network for Rural Development, 2019a).

V času hitrega tehnološkega napredka in vedno hitrejših premikov k bolj digitalni družbi je nemški primer razvoja digitalnih storitev in oblikovanja modela digitalnega sistema, ki celostno pristopa k zagotavljanju optimalnih rešitev, tisti, ki bi ga lahko uspešno uporabile tudi druge članice EU. Leto 2020 je zaznamovala pandemija covid-19, ki je vplivala na marsikatero področje, med drugim je vodila tudi do vse več digitalnih transformacij in IKT so doživele rast uporabe.

Slika 12 celostno prikazuje, kako sistemsko zastaviti razvoj k digitalni transformaciji podeželja. Temelji na zagotavljanju ustrezne digitalne infrastrukture, ki omogoča dostop do interneta in drugih elektronskih komunikacij. Z inovativnimi tehnološkimi platformami je omogočeno, da poslovni modeli optimalno delujejo in jih lahko različni segmenti (zdravstvo, vlada, šolstvo itd.) tudi ustrezno uporabljajo. S tem pa prebivalcem in drugim uporabnikom zagotavljajo rešitve, ki dvigujejo kakovost življenja in z uporabo IKT prinašajo vrsto koristi.

Slika 12: Tehnološki prikaz ekosistema digitalnih vasi

Vir: European Network for Rural Development (2019b).

Nemčija je v razvoj digitalne storitve (mobilna aplikacija in spletna platforma) vključila različne deležnike. Ustvarili so lokalni spletni trg, kjer so lokalnim prodajalcem omogočili prodajo njihovih izdelkov prek spleta. V to niso vključili zgolj prodajalcev hrane (kmetij), ampak tudi ponudnike športnih aktivnosti, lekarne, pralnice, knjižnice itd. Sistem dostave pa so oblikovali tako, da prostovoljci opravijo dostavo s pomočjo mobilne aplikacije, kjer lahko zaslužijo denar v obliki virtualne valute. Tovrstne inovativne ideje ponujajo pomembne priložnosti za uporabo digitalnih storitev in s tem povezane pozitivne učinke na življenje ljudi na podeželju (European Network for Rural Development, 2019b).

3.2 Pametne srebrne vasi

Razvoj socialne infrastrukture v Sloveniji sem na splošno predstavila že v drugem delu, ker pa je osrednji namen magistrskega dela proučevanje demografskega pojava staranja prebivalstva in razvoja socialne infrastrukture na slovenskem podeželju, s poudarkom na sodelovanju z EU, ter trendov, ki nam jih prinaša sodobni digitaliziran svet, so srebrne pametne vasi koncept, ki multidisciplinarno zajema področje proučevanja.

Na evropski ravni je Evropska mreža za razvoj podeželja tista, katere osrednji cilj je izmenjava informacij o tem, kako delujejo politike za razvoj podeželja ter kako bi jih bilo mogoče izboljšati, da bi prinašale še več koristi. Sem spadajo tudi različni programi, projekti ter druge pobude, ki izboljšujejo kvaliteto življenja ljudi na podeželju. Tudi v Sloveniji se prek Evropske mreže za razvoj podeželja financirajo projekti in programi, namenjeni ohranjanju podeželja. Osrednji med njimi je ravno program Leader (Ševerkar, 2018).

Slovenska monografija z naslovom *Socialna infrastruktura pametnih srebrnih vasi* je trenutno najbolj obsežna študija demografskega stanja in stanja socialne infrastrukture na slovenskem podeželju. Je odgovor na izzive, ki jih poudarja tudi Evropska mreža za razvoj podeželja. Pametno srebrno vas opredeljujejo kot socialno inovacijo visokega ranga, ki zajema različne vire za oskrbo starostnikov in ponuja različne storitve, ki jih trenutno znani domovi za starejše ne obravnavajo. Pametno srebrno vas lahko razumemo kot oskrbovalno mrežo, ki obvladuje tudi bolj razpršena bivališča s podporo digitalne tehnologije. Ob tem pa omogoča doseganje ciljev Strategije dolgožive družbe in ustvarja okolje, ki ohranja starostnike bolj zdrave, kar posledično vodi tudi v zmanjšanje stroškov zdravstvenega varstva. Pametne srebrne vasi se lahko pojavljajo v različnih oblikah in so podprte z IKT, kot so (Bogataj & Campuzano Bolarin, 2019):

- prilagojena stanovanja, bodisi nova ali obstoječa, v katerih živijo starostniki in so vključena v podporno oskrbovalno mrežo (npr. pomoč na domu);
- varovana ali oskrbovana stanovanja, ki temeljijo na skupnosti, ki je podprta s strokovnjaki (izobraževanje, usposabljanje in dostop do zdravnikov);

- dnevno-nočni centri, podprti z ustrežno IKT;
- medgeneracijski centri, zdravilišča, ipd.;
- preoblikovanje domov za starejše v negovalne bolnišnice ter digitalno povezovanje zdravstvenih domov z negovalnimi bolnišnicami.

Srebrno vas lahko razumemo tudi kot pojem, ki spada v srebrno ekonomijo. V srebrno ekonomijo spadajo potrošniki, starejši od 50 let, in glede na vse hitreje staranje prebivalstva je potreba po razvoju novih organizacijskih oblik in institucij, ki izboljšujejo socialne razmere, nujna. Evropsko srebrno gospodarstvo je takoj za ZDA in Kitajsko tretje največje na svetu (Bogataj & Campuzano Bolarin, 2019).

Starostniki lahko ustrezno oskrbo dobijo le v tovrstnih ustanovah za dolgotrajno oskrbo. Slovenija oziroma občine bodo slej ko prej morale razviti ustrezna oskrbovana stanovanja, saj se bo v nasprotnem primeru večina starostnikov morala sprijazniti z domom za ostarele. Pri tem pa je vsako leto večji problem, ker povpraševanje vse hitreje presega ponudbo. Iskanje drugih ukrepov za financiranje tovrstnega razvoja lahko poteka tudi prek zasebnih ali javnih naložb, ki bodo dostopne vsem, ki to potrebujejo. Zagotavljanje okolja za prijazno bivanje, ki bo starejšim omogočalo socialno oskrbo, hkrati pa neodvisnost in mobilnost, jim ponuja možnost za višjo kakovost življenja. Bolj prijazno okolje, v katerem imajo manj tveganja za različne nesreče, ki so povezane z boleznijo in zmanjšanim kognitivnim delovanjem, pa lahko vodi tudi do bistvenega zmanjšanja stroškov za zdravstveno varstvo (Drobne & Grum, 2018).

Pomembno mesto v srebrnih pametnih vaseh ima povezovanje med generacijami prek medgeneracijskih centrov. Medgeneracijska solidarnost in sodelovanje sta del koncepta aktivnega staranja, opredeljenega v Strategiji dolgožive družbe, zato imata pomembno mesto tudi pri oblikovanju pametnih srebrnih vasi. Omogočata namreč pomembno medsebojno podporo, prenos znanja med generacijami in deljenje izkušenj (Bogataj & Campuzano Bolarin, 2019). Že danes bi bilo treba graditi socialno in zdravstveno infrastrukturo na podeželju, vzpostaviti mreže oskrbe in mobilnosti ter starejše podpreti s sodobnimi rešitvami, ki jih ponuja IKT.

3.3 Analiza intervjuja z evropskim poslancem

O prepletenosti vpliva staranja prebivalstva, vlogi infrastrukture, povezavah med urbani in ruralnimi območji ter o razvoju tehnologije in digitalizacije sem opravila strukturirani intervju s poslancem v Evropskem parlamentu Francem Bogovičem. Njegovo strokovno znanje in področje dela sta tesno povezana z mojim raziskovalnim področjem, zato sem ga tudi izbrala. V Evropskem parlamentu je član Odbora za kmetijstvo in razvoj podeželja ter nadomestni član Odbora za regionalni razvoj, sodeluje v delegaciji za odnose s Srbijo in delegaciji za odnose s Kitajsko ter v

medskupini Pametne vasi za podeželske skupnosti. V Sloveniji pa je glavni pobudnik razvoja pametnih vasi, o tej temi je v zadnjih letih organiziral več okroglih miz in s svojimi aktivnostmi veliko prispeval k razvoju slovenskega podeželja.

EU nima enotne politike, ki bi neposredno naslavljala izziv staranja prebivalstva. Trenutno z različnimi priporočili usmerja svoje članice. Odpirajo se tudi možnosti poenotenja zdravstvenega sistema, kar pa je zelo kompleksen in zapleten proces. Tukaj je v ospredju področje dolgotrajne oskrbe, ki že danes zahteva prilagoditve trenutnim razmeram. Slovenija spada v sam vrh evropskih hitro starajočih se držav, zato bi morala čim prej sprejeti zakon o dolgotrajni oskrbi. Ker pa to prinese s seboj vrsto novih ukrepov, zlasti dodatna javna sredstva, je to velik izziv za vsako vlado. EU zato odpira tudi možnosti za financiranje dolgotrajne oskrbe in s tem potrebne infrastrukture predvsem iz kohezijske politike, socialnega varstva ter sredstev, namenjenih za okrevanje po pandemiji covid-19.

Dolgotrajna oskrba je širok pojem in sestavljajo jo različne storitve, ki ljudem omogočajo bolj kakovostno življenje. Na evropski ravni je poudarjena deinstitucionalizacija dolgotrajne oskrbe, kar v tem primeru pomeni odmik od domske oskrbe in preoblikovanje storitev v nove oblike, ki bodo poleg tega, da ljudem zagotavljajo ustrezne rešitve, še tehnološko podprte in trajnostno naravnane. Korak k temu so pametne srebrne vasi, ki niso več zgolj koncept, ampak nekaj, kar nastaja tudi v obliki gradnje nove infrastrukture in zagotavljanja novih storitev za starejše.

Ob vseh spremembah, ki smo jim priča, odkar je svet prizadela kriza zaradi covid-19, so težave starostnikov prišle še bolj do izraza. Poleg tega, da spadajo med najranljivejše skupine prebivalstva in potrebujejo medicinsko in negovalno podporo, je osebni stik za marsikaterega razlog, da ne obupa. Tukaj je tehnologija ponovno pomagala mnogim, da so prek spleta komunicirali s svojimi bližnjimi. A tudi to je bil za marsikoga problem, saj še vedno veliko starostnikov nima interneta ali pa ne znajo uporabljati računalnika. To je zgolj en vidik socialne izključenosti, s katero se soočajo starejši. Splošna družbena prepričanja, da so starostniki obremenitev za sistem in da so od njega odvisni, vodijo do negativnih posledic, ki smo jim priča. Osamljenost, revščina, težave pri komunikaciji, nemobilnost so samo nekatere od njih. Še vedno je premalo zavedanja o tem, kako pomemben človeški kapital so starejši ljudje in kako pomembno je, da nanje gledamo kot na aktivne člane družbe. Z medgeneracijsko solidarnostjo pa lahko marsikatero tovrstno oviro premostimo in s tem oblikujemo družbo, ki temelji na vseživljenjskem učenju in celostni obravnavi staranja. V naslednjem poglavju sem izbrala socialno podjetje Simbioza kot primer dobre prakse, ki s svojimi inovativnimi pristopi omogoča starejšim večjo socialno vključenost ter razvijanje digitalnih veščin.

Uporaba IKT pri tem olajša doseganje zastavljenih ciljev in je vključena v celoten proces iskanja rešitev, tako na ravni zagotavljanja ustrezne infrastrukture kot digitalnih platform, ki omogočajo njihovo delovanje. Vse to z namenom ponuditi storitve, ki bodo

na ravni posameznika, lokalne skupnosti ter drugih višjih institucij omogočale kakovostno bivanje in dostojno staranje.

4 ŠTUDIJSKI PRIMER ZAVODA ZA MEDGENERACIJSKO SODELOVANJE SIMBIOZA

Starajoče se prebivalstvo prinaša nove ekonomske in družbene izzive po vsem svetu. Države pa morajo najti načine, kako se bodo s tem spoprijele. V prvih treh delih magistrskega dela sem podrobno proučila vpliv staranja prebivalstva z institucionalnega vidika tako na slovenski kot evropski ravni. Med raziskavo se je pojem medgeneracijske solidarnosti v proučevani literaturi izkazal za večkrat izpostavljeno področje, katerega razvoj je pomemben predvsem za dvig kakovosti življenja posameznikov in ustvarjanje bolj solidarne družbe.

Ob tem pa se v povezavi s hitrim tehnološkim napredkom in razvojem digitalizacije pojavljajo nove oblike sodelovanja in povezovanja med generacijami. Digitalne kompetence uporabnikom omogočajo kritično uporabo digitalnih orodij in razumevanje digitalnega sveta, v katerem živimo danes, zato je digitalna pismenost pogoj za razvoj vseh generacij, pri tem se razlikujejo le njihove potrebe, kar zadeva uporabo, od zaposlovanja v gospodarstvu, izobraževanja do socialne vključenosti v skupnost. Zato je tudi bistvenega pomena razširitev koristi digitalne tehnologije na celotno prebivalstvo – vključno z odraslimi in starejšimi.

S podporo medgeneracijske solidarnosti ter sodelovanja pa obe področji najdemo v nekaterih ključnih slovenskih strateških dokumentih, ki se navezujejo na izziv staranja prebivalstva. Najdemo ju v Strategiji dolgožive družbe, Strategiji razvoja Slovenije 2030, Resoluciji o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 ter drugih pomembnejših monografijah in študijah tako slovenskih kot tujih avtorjev.

4.1 Opredelitev primera

Izbrani zavod Simbioza ima status socialnega podjetja, katerega temelj so medgeneracijsko sodelovanje, prostovoljstvo, solidarnost in spodbujanje vseživljenjskega učenja. Njihovi začetki segajo v leto 2011, takrat so z vseslovensko prostovoljno akcijo zagnali projekt Simbioza e-pismena Slovenija, v katerem so mladi učili starejše uporabljati računalnik. Do leta 2013 jim je s projektom uspelo povezati celotno Slovenijo. S tem so začeli spodbujati vseživljenjsko učenje, pri katerem poudarjajo predvsem razvoj digitalnih veščin in pridobivanje s tem povezanih kompetenc za vse starostne skupine. Z razvojem lastne metodologije in drugačnimi pristopi pri prenosu znanja s področja digitalnih veščin so ustvarili nove načine učenja, ki so prilagojeni vsem generacijam. Sploh pa je poudarek na medgeneracijskem

sodelovanju tisto, kar jim omogoča vrsto vzajemnih možnosti za učenje tako mladih kot starejših (Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis, 2020b).

Sodobna družba zahteva stalno prilagajanje in predvsem področje digitalizacije družbe zahteva razvoj digitalnih veščin. To postaja vse bolj pomembno ne samo za mlajše, ampak tudi za starejše generacije. Zato je ključno povezovanje izobraževanja gospodarstva in drugih socialnih partnerjev. Razvoj digitalnih spretnosti je izrednega pomena za uporabo digitalnih storitev, ki so danes na voljo, bodisi v zdravstvu, javni upravi, za namen izobraževanja, usposabljanja ali pa za iskanje informacij in prosti čas. Na tak način je postalo tudi vseživljenjsko učenje pomembno za življenje in delo posameznikov (Pangerc, 2019).

Socialna izključenost je proces, ki povzroča negativne posledice za posameznikovo kakovost življenja. V današnji družbi, kjer prevladujejo internet in druge digitalne tehnologije, pa nastaja tudi digitalna izključenost predvsem zaradi nepoznavanja naprednih tehnologij. S pandemijo covid-19 se je to samo dodatno pokazalo (Seifert, Cotten & Xie, 2020). V neposredni povezavi z vseživljenjskim učenjem je tudi z ekonomskega vidika smiselno ohranjati starejšo populacijo čim dlje aktivno. V Sloveniji je še vedno mogoče zaznati, da starejši niso dovolj cenjeni in da so posamezniki v manjših krajih socialno izključeni zaradi pomanjkanja socialnih storitev in infrastrukture. Vse bolj digitalizirana družba in digitalizacija osnovnih storitev (e-bančništvo, e-oskrba) pa ustvarjata še dodatno izključevanje tistih, ki digitalnih naprav ne znajo uporabljati (AGE Platform Europe, 2020).

4.2 Namen, cilj in raziskovalna vprašanja

Namen študije primera je raziskati in predstaviti razvoj vloge medgeneracijskega sodelovanja in solidarnosti v vse hitreje starajoči se družbi in proučiti trenutno stanje ter se osredotočiti na naraščajoči pomen razvoja digitalnih tehnologij, namenjenih starostnikom. Na primeru zavoda za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza bom poglobljeno obravnavala izzive, ki jih prinaša vse hitrejši razvoj tehnologije, in posledice, ki pri tem nastajajo za starejše prebivalstvo.

Cilj obravnave študije primera je ugotoviti, kako medgeneracijsko povezovanje in solidarnost vplivata na socialno izključenost starostnikov v Sloveniji ter kakšno vlogo ima pri tem digitalizacija.

Raziskovalna vprašanja

- Ali so načini, ki jih uporablja zavoda Simbioza, učinkoviti pri spoprijemanju z izzivi, ki so posledica hitro starajočega se prebivalstva v Sloveniji?
- Kako digitalno opismenjevanje vpliva na socialno izključenost starejših, ki so aktivni člani zavoda Simbioza?

- Kako je pandemija covid-19 vplivala na kakovost življenja starejših v Sloveniji?

4.3 Metode zbiranja podatkov

V obravnavani razlagalni študiji primera bom izvedla pregled domače in tuje literature, torej pregled obstoječih sekundarnih virov, ki so relevantni pri obravnavani tematiki. Opravila sem polstrukturirani intervju z direktorico zavoda za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza, ki ga obravnavam kot dober primer prakse v Sloveniji. Iz zavoda so mi posredovali tudi interne dokumente, ki bodo osnova za poglobljeno analiziranje delovanja zavoda.

4.4 Pregled in analiza literature

Vključevanje starejšega prebivalstva v digitalno okolje narašča in s tem tudi zanimanje za to področje. Čeprav se starejše še vedno prepogosto zaznava, kot da niso povezani z računalniki, pametnimi telefoni in jih digitalne novosti ne zanimajo, vrsta raziskav kaže drugače. Takšen način obravnave pri starejših zgolj krepi dojemanje, da ne zmorejo biti več aktivni člani družbe. V literaturi je mogoče razbrati, da na pridobivanje novega digitalnega znanja pri starostnikih vpliva več dejavnikov, kot so življenjski slog, vrednote, potrebe in enostavnost uporabe. Veliko moč pa imajo tudi njihov odnos do tehnologije na splošno, strah pred tehnologijo, različne frustracije ter stopnja izobrazbe in socialno-ekonomski status. Zunanje ovire, ki pri tem nastajajo, pa so visoki stroški potrebne opreme, neprimerni učni procesi pri učenju digitalnih veščin, kompleksnost in zapletenost procesov, ki jih starejši težko razumejo (Darinskaia & Moskvicheva, 2019).

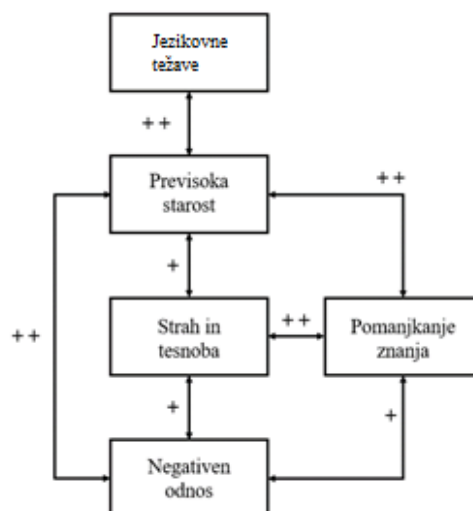
Pandemija covid-19 je v družbi povzročila vrsto sprememb, med drugim pa so bili starejši prebivalci še posebej izpostavljeni. Vlada, mediji, družbena omrežja so jih prikazovali na različne načine, med katerimi je bilo mogoče zaznati tudi to, da so starejši nemočni, šibki in da je njihov prispevek k družbi zanemarljiv. Tovrstna stereotipna prepričanja negativno vplivajo na vrsto zdravstvenih težav starostnikov, kar so potrdile obsežne eksperimentalne in medkulturne raziskave. Poleg tega takšna prepričanja, povezana s starejšimi, vodijo tudi v nezadovoljstvo med mlajšimi generacijami. Posledično nastaja vse večja delitev na mlajše in starejše. Kljub vsem prizadevanjem za spodbujanje medgeneracijske solidarnosti je po svetu veliko medgeneracijskih delitev in konfliktov, ki nastajajo pri tem. S pandemijo pa niso prišli v ospredje zgolj medgeneracijski izzivi, ampak tudi zdravstvene težave, s katerimi se soočajo starejši, sploh tisti s kroničnimi boleznimi. Izkazalo se je, da so v tem času starejši, ki imajo kakršnekoli kognitivne ali telesne omejitve, še bolj izpostavljeni tveganju, da ne bodo mogli več ohranjati neodvisnosti, in tveganju, da jim bodo kršene temeljne človekove pravice. Ukrepi za zajezitev širjenja koronavirusa, ki jih je sprejela večina držav, so povzročili vse večjo odvisnost od digitalne tehnologije, ki je omogočala vsaj delno opravljanje vsakodnevnih aktivnosti. Medtem ko mlajšim

generacijam, ki imajo dobro razvite digitalne veščine, to ni povzročalo večjih težav, so se pri starostnikih pojavili novi izzivi. Po eni strani sta omejen dostop in nezmožnost uporabe tehnologije pomembna dejavnika tveganja za depresijo in osamljenost, po drugi strani pa so posledično prikrajšani za dostop do storitev in izdelkov, ki jih potrebujejo v vsakodnevnem življenju (Ayalon in drugi, 2020).

Digitalna izključenost starejših je pomemben dejavnik pri uspešnem digitalnem razvoju države. Čeprav države vse bolj digitalizirajo svoje procese (e-uprava, e-zdravstvo ...), ki so večinoma namenjeni tudi starejšim prebivalcem, to povzroča digitalni razkorak.

Razlogi, zakaj se starejši dojemajo kot digitalno izključene, so prikazani na sliki 13. Prikazan konceptualni model opredeljuje pet ključnih dejavnikov, zakaj starejši ljudje mislijo, da bodo bolj digitalno izključeni kot drugi državljani. Raziskovalci so vsako kategorijo analizirali in povezali z dosedanjimi raziskavami digitalne izključenosti. Ugotovili so, da sta strah in tesnoba pred tehnologijo najpogostejši razlog za digitalno izključenost. Negativen odnos izvira predvsem iz pomanjkanja zanimanja in prepričanja, da se tehnologija prehitro spreminja, da bi ji lahko sledili. Previsoka starost izhaja iz prepričanja, da so prestari za uporabo digitalne tehnologije. Dejstvo, da niso odraščali ob računalniku, tako kot mlajše generacije, jim povzroča še večji razkorak pri njegovem razumevanju. Pomanjkanje znanja je močan razlog, da so starejši prepričani, da je moderna tehnologija zelo zahtevna in zapletena. Jezikovne težave pa v tem kontekstu izvirajo iz nerazumevanja jezika in terminologije, potrebne za upravljanje s pametnim telefonom ali računalnikom. Pri analizi kategorij je jasno, da nobene ne moremo proučevati ločeno, ker so vse med seboj povezane. Na sliki so močne povezave prikazane z dvema plusoma, šibkejše pa z enim (Holgersson & Söderström, 2019).

Slika 13: Konceptualni model kategorij dojemanja starejših o razlogih za digitalno izključenost

Vir: Holgersson & Söderström (2019).

Demografske spremembe, ki smo jim priča, zahtevajo nove spremembe, zato je izjemno pomembno, da se razvijajo novi načini, kako bomo pomagali starejšim. Tehnologija omogoča, da se z ustreznimi orodji lotimo izzivov, s katerimi se spoprijemajo starajoče se družbe. Če tehnologija omogoča izboljšanje kakovosti življenja starejših, to vodi v dvig kakovosti življenja celotne družbe. Ob tem pa celo omogoča, da se z uporabo podatkov identificirajo težave, še preden postanejo problematične. V nadaljevanju navajam nekaj razlogov, ki govorijo v prid temu (Bismart, brez datuma):

- **Zgodnje prepoznavanje ogroženosti posameznikov** – trenutno organizacije uporabljajo reaktivni model za pomoč starostnikom, kar pomeni, da morajo biti sami sposobni prositi za pomoč. Z napredno tehnologijo, kot so masovni podatki (angl. big data), je mogoče oblikovati napovedne modele, s katerimi organizacije lahko dosežejo posameznike, ki sicer ne bi pravočasno prejeli pomoči.
- **Večja samozadostnost starejših** – večina raziskav kaže, da si želijo starostniki čim dlje živeti na svojem domu. To je mogoče, vse dokler nimajo resnih zdravstvenih težav. Dokler živijo doma, pa so lahko že preprosta opravila, kot je vstajanje, da si prižgejo luč, zanje izziv. Tehnologija, kot je internet stvari (angl. Internet of things), pri majhnih opravilih, kot so odpiranje vrat z mobilno napravo, prižiganje luči, vklop in izklop peči itd., ponuja vrsto možnosti za oblikovanje rešitev.
- **Zdravstvena oskrba na domu** – s pomočjo tehnologije se starejši lahko na svojega osebnega zdravnika obrnejo po telefonu ali prek videoklica. Na voljo je vrsta aplikacij, kot je opomnik za jemanje zdravil, ki omogoča večjo skrb in nadzor nad zdravstvenim stanjem.
- **Večja vključenost v skupnost** – osamljenost je pogost pojav med starejšimi. Uporaba tehnoloških orodij (videoklepet, spletne igre, virtualna resničnost, učenje novih veščin itd.) jim lahko omogoči večjo socialno vključenost.

Model sprejemanja tehnologije (v nadaljevanju TAM) je eden najstarejših modelov za merjenje sprejemanja tehnologije. Izkazal se je za učinkovitega pri merjenju na različnih področjih, tudi pri starejših prebivalcih. V izbrani študiji so uporabili omenjeni model na 232 starejših (60–96 let) in 235 mlajših odraslih (19–40 let). Ugotovili so, da v obeh skupinah dojemanje o prednostih tehnologije in enostavna uporaba tehnologije pomembno vplivata na odnos in sprejemanje IKT. Statistična analiza je pokazala, da starejši sicer imajo interes, vendar imajo tudi zadržke. Večina starejših je poudarila, da si ne želijo biti izključeni iz družbe, kar vodi do ugotovitve, da je koristno, da so starejši aktivni pri komuniciranju z drugimi z uporabo IKT (Guner & Acarturk, 2018).

Najpomembnejši kazalec, ki ga od leta 2014 spremlja Evropska komisija in meri digitalni napredek evropskih držav, je indeks digitalnega gospodarstva in družbe DESI (v nadaljevanju DESI). Leta 2020 je Slovenija na tej lestvici zasedla 16. mesto z oceno 51,2, medtem ko je evropsko povprečje 52,6. DESI indeks sestavlja pet kazalnikov: povezanost, človeški kapital, uporaba internetnih storitev, integracija digitalne

tehnologije in digitalne javne storitve. Čeprav se je Slovenija v nekaterih kazalcih izboljšala, še vedno zaostaja za povprečjem Evropske unije (Evropska komisija, 2020).

Delež uporabnikov interneta v Sloveniji pa se počasi viša tudi med starejšimi. V prvem četrtletju leta 2020 je bilo rednih uporabnikov interneta, starih od 16 do 74 let, 87 odstotkov, kar je bilo enako povprečju v Evropski uniji. V primerjavi z letom 2019 se je povečala uporaba v vseh starostnih skupinah, razen med starimi od 16 do 24 let, kjer je delež ostal enak. Kot vidimo v spodnji tabeli 4, se je najbolj povečala uporaba interneta v starostni skupini od 55 do 64 let. Velik vpliv na povečanje v vseh skupinah je imela tudi razglašena pandemija (SURS, 2021).

Tabela 4: Primerjava deleža uporabnikov interneta v Sloveniji v letih 2019 in 2020

Starost	Leto 2019 (v odstotkih)	Leto 2020 (v odstotkih)
16–24 let	99	99
35–44 let	94	98
55–64 let	70	79
65–74 let	47	51

Vir: SURS (2021).

Še vedno pa je uporaba pametnih telefonov med starejšimi (upokojenci) najnižja. V prvem četrtletju leta 2020 je namreč pametni telefon uporabljalo 52 odstotkov upokoencev. Med njimi pa je bilo 44 odstotkov takih, ki so uporabljali klasični mobilni telefon, ki ima zgolj osnovne funkcije, kot so opravljanje klicev ter pisanje in prejemanje sporočil. Prav tako podatki iz leta 2019 kažejo, da je velik delež (nad 77 odstotkov) starostnih skupin dostopal do interneta prav prek pametnega telefona, medtem ko je bil ta delež med starejšimi, starimi od 65 do 74 let, zgolj 35-odstoten (SURS, 2021).

Vrzeli digitalizacije, ki so nastale ob izbruhu pandemije covida-19, so samo še poudarile izzive, s katerimi se je Slovenija spoprijemala že prej. Predvsem se je pokazalo pomanjkanje znanja o uporabi digitalnih orodij. Nevladne organizacije v Sloveniji ugotavljajo, da naj bi bila to posledica ravno premajhne pozornosti, namenjene digitalnemu opismenjevanju in razvoju elektronskih storitev in vsebin. Osrednji dokument, ki bi mu morali slediti, je Strategija razvoja Slovenije 2030, kjer je eden izmed navedenih ciljev, da Slovenija doseže 9. mesto na lestvici evropskih držav po indeksu DESI. Kot je mogoče razbrati, je na 16. mestu že od leta 2017 (Mreža nevladnih organizacij za vključujočo informacijsko družbo, 2020).

Doseganje ciljev, ki zmanjšujejo digitalne vrzeli, daje možnost za razvoj znanja in spretnosti, ki izboljšujejo digitalno pismenost prebivalcev Slovenije in sposobnost za uporabo novih tehnologij. S pomočjo vseživljenjskega učenja to krepi ustvarjalnost,

inovativnost ter kritično razmišljanje na vseh ravneh. V Sloveniji pa je še vedno mogoče zaznati zaostanek v razvoju digitalne družbe, kar je večinoma posledica premajhnih vlaganj v razvoj digitalnih veščin ter tehnologije (Šooš in drugi, 2017).

Raziskave so potrdile različne prednosti medgeneracijskega učenja informacijsko-komunikacijske tehnologije (Patrício & Osório, 2016):

- večja socialna vključenost,
- prenos znanja in izkušenj med generacijami,
- več samozavesti in optimizma v posameznikovem življenju,
- manj osamljenosti in izolacije,
- razvoj veščin (digitalnih, komunikacijskih),
- grajenje pozitivnega odnosa do starejših generacij.

Medgeneracijsko sodelovanje na splošno in na področju učenja IKT prispeva k digitalni pismenosti starejših, spodbuja vseživljenjsko učenje, omogoča aktivno staranje, poleg tega pa krepi solidarnost med generacijami. Prenos znanja iz generacije na generacijo ima vrsto pozitivnih učinkov, ki omogočajo družbo, ki temelji na strpnosti in gradi kakovostne medgeneracijske odnose.

4.5 Analiza internih dokumentov

Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza vodi želja po večji računalniški pismenosti in večjem zanimanju za učenje elektronskih veščin pri vseh generacijah. Ker pa je to zavod, ki med drugim temelji na prostovoljnem delu, želijo med mladimi spodbuditi odgovorno ravnanje in s tem krepiti njihov odnos do družbe. S svojimi aktivnostmi prav tako skrbijo za večjo socialno vključenost, spodbujajo solidarnost in odgovornost, svoje uporabnike želijo tudi opolnomočiti, ob tem pa dajejo velik poudarek enakosti in stalnim inovacijam. V sodelovanju z družbo BTC City imajo prostor z vso potrebno opremo in zagotavljajo tehnologijo, ki jo uporabniki lahko preizkusijo in se jo naučijo uporabljati, sploh starejši od 50 let, ki jim ponujajo tudi ustrezno podporo in izobraževanje. Njihov prostor je namenjen različnim aktivnostim, ki temeljijo na uporabi različnih IKT, v njem izvajajo različne fokusne skupine, testirajo različne produkte in storitve ter izvajajo promocije (Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis, 2020b).

Od ustanovitve so izvedli vrsto projektov (Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis, 2020a):

- **Simbioza Šola** – povezali so se z osnovnimi in srednjimi šolami po Sloveniji in učence in učitelje prek prostovoljnega dela aktivirali, da so skupaj z mentorji Simbioze izvajali brezplačne delavnice digitalnega opismenjevanja starejših v vseh slovenskih regijah. Med letoma 2014 in 2020 je bilo v izvedbo projekta vključenih

23 odstotkov šol po državi. Leta 2019 pa je sodelovalo 113 šol, vključenih je bilo 11.337 učenk in učencev prostovoljcev ter 7653 starejših udeležencev.

- **Simbioza Skupnost** – nadgradnja projekta Simbioza Šola, ki od leta 2020 poleg osnovnih in srednjih šol vključuje tudi vrtce, knjižnice, društva, domove za starejše in vse organizacije, ki na lokalni ravni izvajajo aktivnosti, ki temeljijo na medgeneracijskem sodelovanju.
- **Simbioza Digitalna akademija** – gre za e-opismenjevanje vseh generacij z namenom razvijati digitalne veščine in kompetence, ki posameznikom pomagajo pri pridobivanju znanja in izkušenj, s katerimi lahko med drugim dvignejo svojo konkurenčnost na trgu dela. Tovrstna usposabljanja izvajajo tudi za druge deležnike, kot so podjetja, nevladne organizacije, javna uprava ipd. Leta 2019 je bilo skupno število udeležencev 203.
- **Simbioza Giba** – gre za spodbujanje zdravega načina življenja vseh generacij, v projekt so vključeni vse od 9 mesecev starih otrok do starejših od 90 let. Bistvo je povezovanje vseh generacij, v tem primeru prek gibanja. Leta 2019 je v projektu sodelovalo 150 občin na 644 lokacijah, skupno pa je v projektu sodelovalo 39.167 ljudi.
- **Simbioza Tujina** – temelj tega projekta je aktivno vključevanje v mednarodne mreže, s poudarkom na sodelovanju pri mednarodnih projektih, ki v ospredje postavljajo razvoj digitalnih veščin tako za starejše kot mlajše. S tem želijo zagotoviti možnost kariernega in osebnega razvoja vsem generacijam.
- **Sodelovanje v projektih Erasmus+** – tukaj bi posebej omenila projekt IKT za starejše (angl. ICT 4 Elderly), kjer sodelujejo pri oblikovanju kurikuluma za učenje digitalnih kompetenc starejših (55–75 let) ter »online« sodelovanja, ustvarjanja, varnosti, spletne komunikacije in uporabe pametnih pripomočkov.

S svojo aktivno udeležbo sodelujejo tudi na različnih strokovnih srečanjih, panelih, okroglih mizah, delavnicah, tako v Sloveniji kot v tujini, predvsem na področjih, kot so digitalizacija, razvoj informacijske družbe, elektronske komunikacije, tehnološke inovacije ter politika. Ker se zavedajo osrednje vloge povezovanja, se pri svojih projektih in dejavnostih povezujejo z različnimi partnerji, tako mednarodno, regionalno kot lokalno. Proaktivno sodelovanje jim omogoča sklepanje dolgoročnih sodelovanj z javnimi, zasebnimi in nevladnimi organizacijami (Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis, 2020a).

Novembra 2020 so prvi v Sloveniji oblikovali inovativno mobilno aplikacijo Magda, ki je namenjena starostnikom za bolj učinkovito vključevanje v digitalno dobo. Projekt so podprli tudi Ministrstvo za javno upravo, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ter druge organizacije, ki so vključene v segmentih znotraj aplikacije. Aplikacija s svojimi funkcijami starostnikom omogoča (Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis, brez datuma):

- urgentno pomoč,
- aktualne novice za starejše,
- zbrane ponudnike storitev (prevozi, lekarna, pošta, upravna enota, knjižnica, itd.),
- izobraževalne vsebine,
- vodene vadbe,
- radijske postaje,
- druge aktualne dogodke.

Njihovi projekti so prepoznavni tudi v medijskem prostoru, zanje se med drugim zanimajo ključni slovenski mediji, kot so RTV Slovenija, STA, Dnevnik in Delo. S svojim strokovnim znanjem s področja IKT objavljajo strokovne članke in sodelujejo pri njihovem oblikovanju. Za svoje delo prejemajo nagrade, priznanja in nominacije tako v tujini kot v Sloveniji. Samo leta 2018 je bil njihov projekt Simbioza Šola nominiran za mednarodno nagrado Unesca Al Khalifa Award za uporabo IKT v izobraževanju, prejeli so zlato priznanje na sejmu inovativnih digitalnih rešitev na Celjskem sejmu, v tujini (v Italiji) pa naziv Best Digital Innovator for Entrepreneurship (Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis, 2020a).

Staranje postaja vedno bolj zahtevno tako za državo, družbo, posameznike kot za delodajalce. Vse pogosteje se pojavlja tudi neformalna skrb za starejše, tako ožji družinski člani skrbijo za starostnika. To počnejo brez plačila, vzame jim veliko časa in so posledično nadpovprečno obremenjeni. V zavodu pri oblikovanju svoje ponudbe izhajajo iz potreb starejših. Hkrati so del procesa in rešitve pri dolgoročni oskrbi starostnikov. Njihovo delovanje temelji na treh stebrih (Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis, 2019):

- **Zdravje oziroma oskrba** – aktivno vključevanje v družbo zmanjšuje zdravstvene težave starostnikov, v primeru, da je potrebna zdravstvena nega, pa se v čim večji meri organizira v starostnikovem domačem okolju. Pri tem se tiste, ki sicer skrbijo zanj, razbremenijo.
- **Varen dom** – poudarek na skrbi za starostnikove vsakodnevne potrebe in zagotavljanje varnosti.
- **Druženje** – medgeneracijsko povezovanje in socialna vključenost ohranjata starostnika mentalno in fizično sposobnega za kakovostno življenje.

V skladu s temeljnimi tremi stebri so pri oblikovanju digitalnih platform njihovi cilji (Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis, 2019):

- pomoč starejšim, da čim dlje živijo doma;
- pomoč starejšim pri samooskrbi in ohranjanju sposobnosti, da s pomočjo IKT čim bolj samostojno bivajo;
- zagotavljanje sistema za varno, zanesljivo in kakovostno oskrbo na domu.

Z digitalno transformacijo pa zadovoljujejo potrebe starejših in vzpostavljajo digitalne platforme, ki temeljijo na napredni tehnologiji, kot je internet stvari, pri čemer izhajajo iz prej navedenih treh stebrov, v skladu s smernicami, ki so opredeljene v vseh pomembnejših državnih strategijah Slovenije, in v skladu z digitalizacijo družbe.

4.6 Analiza intervjuja

Polstrukturirani intervju sem opravila z direktorico zavoda za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis Katjo Pleško, ki se vsakodnevno srečuje s posledicami vse hitreje starajočega se prebivalstva v Sloveniji. Letos, po desetih letih delovanja, v zavodu še vedno stremijo k istim ciljem, vrednotam in poslanstvu. Z vsakim projektom, ki si ga zastavijo, dosegajo nove mejnike na področjih medgeneracijskega sodelovanja, prostovoljstva, vseživljenjskega učenja ter učenja digitalnih veščin.

Ob ustanovitvi leta 2011 jim nihče ni verjel, da jim bo s projektom, v katerem so mladi starejše učili uporabljati računalnik, dejansko uspelo. Predvsem zato, ker je bila družba navajena, da starejši pomagajo mlajšim, tukaj pa se je prvič zgodil preobrat. Prvo leto je bil projekt v celoti izpeljan prostovoljno in tako so postali prepoznavni po vsej Sloveniji. Kmalu so postali pomemben člen na tem področju in z naslednjimi projekti se je njihova prepoznavnost krepila. Sami pa so izvajali različne akcije in začeli vzpostavljati mrežo sodelovanja z različnimi partnerji, deležniki ter gospodarstvom. Z dejansko izvedbo projektov na terenu se je velik del prepoznavnosti širil od ust do ust, s plakati, letaki, sicer pa s podporo in sodelovanjem z radijskimi in televizijskimi postajami ter časopisnimi hišami. V Sloveniji se je v letih 2012 in 2013 povečal delež starejših uporabnikov interneta za 25 odstotkov tudi zaradi dela Simbioze. V letih, ko so povezovali lokalne skupnosti, so postali prepoznavni na nacionalni ravni in tako danes njihove projekte (nefinančno) podpirajo ministrstva (ministrstvo za zdravje, ministrstvo za izobraževanje itd.) ter predsednik države. So pomembni člani v mednarodnih mrežah, kjer so vključeni še v druge aktivnosti, ki ne zadevajo zgolj starejšega prebivalstva, ampak tudi mlajše generacije.

V zavodu se vsakodnevno srečujejo s starejšimi in si nenehno prizadevajo za njihovo aktivno vključevanje v družbo, sploh z vidika digitalnega napredka. Kot pravi direktorica zavoda: *»Starejši so v tem času ena najbolj ranljivih skupin, saj težko sledijo hitremu tehnološkemu, informacijskemu in komunikacijskemu napredku.«* Zaradi tega se marsikateri počuti socialno izključenega na dveh ključnih točkah – nedostopnost in nepoznavanje. V Sloveniji še vedno veliko starejših nima dostopa do interneta, računalnika ali pametnega telefona, zato tudi nimajo možnosti dostopa do digitalne tehnologije. Če pa starejši imajo dostop, nimajo ustreznega znanja, in tukaj nastopi delo zavoda Simbioza. Osnovna ideja je, da starejšim uporabnikom brezplačno omogočijo osnovno poznavanje uporabe elektronskih naprav (pošiljanje elektronske pošte, telefonskih kratkih sporočil, branje novic itd.). Po delavnicah so opremljeni z

veščinami, ki jim omogočajo plačevanje v e-banki, uporabo e-uprave, e-napotnice, naročanje k zdravniku, prijavljanje ne različne dogodke, in vse to jim prinaša vrsto koristi v vsakdanjem življenju. Omogočili so jim tudi, da nadgrajujejo svoje znanje v spletni učilnici, ter mobilno aplikacijo Magda, ki so jo razvili na podlagi vprašalnikov in analiz, pri čemer so izhajali iz potreb starejših ljudi. Z lastno metodologijo inovativno pristopajo k delu s starejšimi in s tem namenom oblikujejo lastne kurikule, priročnike, videe ter se zavedajo, da je delo s starejšimi specifično in je za to potrebno ustrezno znanje.

Aplikacija Magda je dober primer, kako lahko starejše bolj učinkovito vključimo v digitalno dobo. Tudi v gospodarstvu so nekatera podjetja, na primer Telekom, AMZS, BTC City in Prva zavarovalnica, že začela razvijati aplikacije, ki odgovarjajo na potrebe starejših. Posebej poudarjajo nujno zavedanje, da bodo organizacije vedno bolj optimizirale procese v digitalizacijo in v prihodnosti se bo pričakovalo, da bodo to znali vsi uporabljati. Tiste generacije, ki niso rasle s tehnologijo, in tudi mlajše (npr. nizkokvalificirani delavci) imajo že danes težave z osnovnim poznavanjem IKT.

Tesno sodelujejo z družbo BTC, kjer imajo tudi svoje prostore. V Ljubljani na letni ravni njihove programe opravi približno 1500 ljudi. Prav tako so oblikovali mrežo Simbioza Skupnost, s katero v lokalnem okolju spodbujajo medgeneracijsko sodelovanje tudi v bolj oddaljenih krajih. V tej mreži je trenutno 120 organizacij, na leto pa združi od 20.000 do 30.000 ljudi. Zavod Simbioza za svoje delovanje uporablja različne vire financiranja. Del sredstev pridobijo s prijavljanjem na evropske in slovenske razpise in na zavodu za zaposlovanje, kjer koristijo različne subvencije za zaposlovanje. Na trgu ponujajo izvedbo delavnic IKT, nato ta sredstva porabijo za neprofitni del (brezplačne delavnice). Preostali del sredstev pa pridobijo z donacijami in sponzorstvi podjetij, ki jih prepoznajo kot uspešne.

Pandemija covid-19 je še poglobila izzive, pokazala systemske pomanjkljivosti in posegla v osnovni namen zavoda – medgeneracijsko sodelovanje. V zavodu so v tem času vse delavnice opravljali prek spleta, še vedno pa je vprašanje, koliko starejših je ostalo brez kakršnegakoli socialnega stika. Povezava med socialno izključenostjo zaradi pomanjkanja digitalnih veščin zadeva tudi državo in pristojne institucije. Digitalna pismenost še vedno ni dovolj vključena v državne strateške dokumente. Simbioza pa je premajhna, da bi lahko imela močan vpliv na odločevalce. V sodelovanju z Mrežo nevladnih organizacij za vključujočo informacijsko družbo nenehno opozarjajo na omenjene izzive. Vsekakor bi država morala nameniti več sredstev za razvoj digitalnih rešitev, tako kot to že delajo v gospodarstvu.

V prihodnosti vidijo izzive v hitrem tehnološkem napredku (npr. umetna inteligenca), v premajhnem zavedanju posameznikov o vseživljenjskem učenju (sploh pri tistih z nižjo stopnjo izobrazbe), v dvigu ozaveščenosti, da tehnologija prinaša koristi in ne težav, ter v informiranju in ozaveščanju končnih uporabnikov, saj veliko informacij ne pride do

njih. Vsekakor pa je starajoča se družba tisto, kar postavljajo v ospredje, kot pravi direktorica zavoda: »Dolgoživo družbo bi morali dojeti kot spremembo, ki zahteva nove prilagoditve in rešitve, in ne kot grožnjo zaradi povečanih javnofinančnih izdatkov in padca produktivnosti. Preseči je treba predsodke in stereotipe, povezane s starostjo. Dokazali smo, da z združevanjem modrosti in mladosti ter medsebojne podpore, učenja in prenosa znanja med generacijami zmoremo premostiti marsikatero oviro.«

4.7 Omejitve, priporočila in zaključki raziskave

S kvalitativnim pristopom, in sicer študijo primera, sem predstavila trenutno stanje na področju medgeneracijskega sodelovanja in tega, kako razvoj tehnologije vpliva na starejše prebivalstvo v Sloveniji. S pregledom tuje in domače literature sem analizirala obravnavano področje ter ga predstavila na slovenskem primeru zavoda za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza. Z opravljenim polstrukturiranim intervjujem pa sem dobila poglobljen vpogled, kakšno je stanje v praksi.

Izziv digitalnega razkoraka med starejšimi je prisoten, odkar smo kot družba začeli stremeti k vse hitrejšemu razvoju tehnologije in s tem tudi digitalizacije. Od leta 2020 je z izbruhom pandemije covid-19 to področje dobilo večjo moč in postalo osrednjega pomena, da smo lahko obvladovali različne vidike tako politično, ekonomsko kot socialno. Starejši prebivalci so bili v tem kontekstu prav posebej izpostavljeni in posledice, ki so jih občutili, so prinesle vrsto negativnih učinkov. Med njimi se je znanje uporabe IKT izkazalo za nujno za življenje v svetu, kot ga poznamo danes. Zavod Simbioza na tem področju zagotavlja rešitve, za katere lahko trdim, da so podkrepljene z raziskavami, tako internimi kot tudi ob pregledu tujih sekundarnih virov.

V Sloveniji je to področje pretežno manj raziskano, zato je bil dostop do domačih virov omejen. S pregledom obstoječe literature in analizo razpoložljivih sekundarnih podatkov pa ugotovitev ne morem posplošiti. Kljub temu je lahko pričujoča študija osnova za nadaljnje raziskovanje področja na institucionalni in lokalni ravni ter na ravni posameznika. Prihodnje raziskave bi morale ponuditi smiselne rešitve, ki bi tako posameznike kot vladne institucije motivirale pri nadaljnjem razvoju k bolj digitalizirani družbi. Pri tem pa ne bi smeli zanemariti ruralnega okolja. TAM ponuja možnost, da bi tudi v Sloveniji z uporabo omenjenega modela prišli do rezultatov, kako slovenski starostniki sprejemajo tehnologijo.

SKLEP

Staranje prebivalstva je demografski pojav, za katerega je čas, da ga družba začne prepoznavati kot priložnost za napredek in ne zgolj kot izziv. S seboj prinaša spremembe, s katerimi se v preteklosti ni bilo treba soočati. Bodisi da proučujemo globalni ali lokalni nivo, države niso pripravljene na spreminjajočo se starostno

strukturo. Pri različnih ukrepih in pristopih pa najdemo poskuse odgovorov, ki naslavlajo omenjeni izziv.

V prvem delu sem raziskovala vplive demografskih sprememb na nacionalni in lokalni ravni ter na ravni posameznika, kjer sem koncept družbene trajnosti prepoznala kot nekaj, na čemer bi morale temeljiti odločitve, ki jih sprejemajo na kateremkoli nivoju. Na podlagi domače in tuje literature sem prikazala napovedi in vplive, ki nastajajo zaradi spremenjene starostne strukture v Sloveniji in EU.

V drugem delu sem s prikazom razvoja urbanih in ruralnih območij prikazala naraščajočo vlogo podeželja v EU in Sloveniji. Ključno leto 2007, ko je mogoče zaznati, da je število ljudi v urbanih območjih preseglo število ljudi v ruralnih območjih, je mogoče zaznati, da ima brez vlaganja v razvoj podeželja prehitra urbanizacija lahko vrsto negativnih vplivov. Večina evropskih držav ima velika podeželska območja, ki jih EU s svojo politiko in postavljenimi smernicami upravlja in poskuša zagotavljati bolj enakomeren razvoj. Slovenija kot njena članica temu ustrezno sledi. Socialna infrastruktura je v zvezi s podeželjem osrednjega pomena predvsem zaradi pomanjkanja ustrezne infrastrukture. Kot pa je mogoče ugotoviti, je starejše prebivalstvo s tega vidika še posebej izpostavljeno, zato mu je treba zagotoviti vsaj osnovne potrebe.

V tretjem delu z evropskim inovativnim konceptom pametnih vasi, ki so nastale kot odgovor na spremembe pri izzivih na podeželju, prikažem učinkovite načine, ki omogočajo razvoj. Z vse hitrejšim tehnološkim napredkom in digitalizacijo procesov je to postalo za nadaljnji razvoj ključnega pomena. Povezava med razvojem podeželja, infrastrukture, starajočim se prebivalstvom in vlogo IKT je zajeta v koncept pametnih srebrnih vasi. Ta multidisciplinarno predstavlja celostno rešitev, ki obravnava omenjena področja. Po poglobljeni analizi literature in opravljenem intervjuju z evropskim poslancem lahko trdim, da EU vropska unija nameni dovolj sredstev za razvoj držav članic, bolj pa je odvisno od vsake posamezne države (tudi Slovenije), kako bo izkoristila in upravljala pridobljena sredstva. EU ima določene tudi smernice in druge pomembne strateške usmeritve, po katerih države članice vedo, v katero smer bo šel razvoj, in tako jim daje možnost, da temu uspešno sledijo. V Sloveniji z različnimi strateškimi dokumenti sicer naslavljam tovrstne izzive, a še vedno je mogoče zaznati premalo dejanske izvedbe zastavljenih strategij in načrtov.

V četrtem delu sem na podlagi študije primera zavoda za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis in opravljenega polstrukturiranega intervjuja prikazala, kako pomemben vpliv ima medgeneracijsko sodelovanje pri izzivu starajoče se družbe, in v skladu s tretjim delom ter pomembno vlogo IKT ugotovila, da je to področje manj raziskano, vendar ga prepoznavam kot eno od pomembnejših tako z vidika trendov, ki jih napovedujejo evropske institucije, kot tudi pri razvoju podeželja, zagotavljanju ustrezne infrastrukture in ukrepov kot odgovora na spremenjeno starostno strukturo.

Ob zaključku bi dodala, da so cilj, ki sem si ga postavila v zvezi z oblikovanjem konceptualne zasnove spletne platforme, ki bi izboljšala kakovost življenja starejših in na enem mestu povezovala različne njim namenjene storitve, novembra 2020 uspešno uresničili v zavodu za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza. Kot je mogoče razbrati v četrtem delu, so starejši z razvojem mobilne aplikacije Magda dobili konkretno rešitev, ki naslavlja njihove izzive. Priložnost pa obstaja tudi za razširitev omenjene aplikacije v spletno platformo, ki bi koristila tako posameznikom kot državi in pristojnim institucijam za zbiranje podatkov, povezanih s starejšimi prebivalci v Sloveniji, ki bi bili lahko koristni za optimizacijo procesov ter oblikovanje nadaljnjih rešitev.

Z ustreznimi prilagoditvami in sodelovanjem med različnimi sektorji, tako javnimi kot zasebnimi, lahko države uspešno rešujejo posledice, ki so nastale zaradi vse hitreje starajočega se prebivalstva. Ob tem pa bi morali tudi starejši prebivalci pri tem procesu aktivno sodelovati. Proces staranja prebivalstva zadeva celotno družbo, zato je iskanje sinergij na vseh ravneh ključnega pomena za nadaljnji razvoj in iskanje rešitev.

LITERATURA IN VIRI

1. AARP International. (2018). *The 2018 aging readiness & competitiveness report: Small innovative economies*. Pridobljeno 21. januarja 2021 iz https://arc2018.aarpinternational.org/File%20Library/Countries/2018_Executive-Summary.pdf
2. AGE Platform Europe. (2020). *Age barometer 2020*. Brussels: AGE Platform Europe.
3. Ayalon, L., Chasteen, A., Diehl, M., Levy, B., Neupert, S., Rothermund, K., Tesch-Römer, C. & Wahl, H. W. (2020). Aging in Times of the COVID-19 Pandemic: Avoiding Ageism and Fostering Intergenerational Solidarity. *The journals of gerontology – Psychological sciences and social sciences*. 76(7), 1–4.
4. Atkinson, C. (2017). *Rural Development*. Pridobljeno 4. novembra 2020 iz https://www.researchgate.net/publication/315009166_Rural_Development
5. Bednaš, M. & Kajzer, A. (2017). *Strategija dolgožive družbe*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, 2017
6. Bismart. (brez datuma). *6 ways technology can make a big difference for aging population* [objava na blogu]. Pridobljeno 18. februarja 2021 iz <https://blog.bismart.com/en/how-technology-helps-aging-populations>
7. Bogovič, F. & Kirbiš Rojs, M. (2018). *Sredstva Evropske unije od teorije do prakse* (1. izd.). Ljubljana: Beletrina.
8. Bogataj, M. & Campuzano Bolarin, F. (2019). *Socialna infrastruktura pametnih srebrnih vasi*. Trebnje: Zavod Inrisk – Inštitut za raziskavo sistemov izpostavljenih rizikom.
9. Castillo, P., Kavalov, B., Barranco, R., Diogo, V., Jacobs-Crisioni C., Batista e

- Silva, F., Baranzelli, C. & Lavallo, C. (2018). *Territorial Facts and Trends in the EU Rural Areas within 2015–2030*. Luxembourg: Joint Research Centre.
10. Chițea, L. (2016). *Agrarian Economy and Rural Development – Realities and Perspectives for Romania. 7th Edition of the International Symposium*. Bucharest: The Research Institute for Agricultural Economy and Rural Development (ICEADR).
 11. Darinskaia, L. & Moskvicheva, N. (2019). Intergenerational education as a resource of digital socialization of older people. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 315(5), 448–451.
 12. Drobne, S. & Grum, B. (2018). *Uvod v socialno infrastrukturo za stanovanjsko oskrbo starostnikov*. Trebnje: Zavod Inrisk – Inštitut za raziskavo sistemov izpostavljenih rizikom.
 13. Erjavec, E., Šumrada, T., Juvančič, L., Rac, I., Cunder, T., Bedrač, M. & Lovec, M. (2018). *Vrednotenje slovenske kmetijske politike v obdobju 2015–2020. Raziskovalna podpora za strateško načrtovanje po letu 2020*. Ljubljana: Kmetijski inštitut Slovenije.
 14. Erjavec, E. & Rac, I. (2020). *Vizija razvoja slovenskega podeželja*. Pridobljeno 2. februarja 2021 iz https://www.program-podezelja.si/images/SPLETNA_STRAN_PRP_NOVA/12_SKP/Vizija_SLO_pode%20%BEelja___sti%C4%8Di%C5%A1%C4%8De_SVARUN_sklepna_verzija.pdf
 15. European Commission. (brez datuma). *Key policy objectives of the future CAP*. Pridobljeno 6. novembra 2020 iz https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/future-cap/key-policy-objectives-future-cap_en#nineobjectives
 16. European Network for Rural Development. (2016). *Cork 2.0 declaration*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
 17. European Network for Rural Development. (2018). *EU Rural Review: Smart Villages – revitalising rural services* (26. izd.). Brussels: European Network for Rural Development.
 18. European Network for Rural Development. (2019a). *Cornwall-UK – Steps towards a digital rural region*. Brussels: European Network for Rural Development.
 19. European Network for Rural Development. (2019b). *Digital villages Germany*. Brussels: European Network for Rural Development.
 20. European Network for Rural Development. (2020). *Leader/CLLD explained*. Pridobljeno 12. novembra 2020 iz https://enrd.ec.europa.eu/leader-clld/leader-toolkit/leaderclld-explained_en
 21. European Commission. (2018). *The 2018 ageing report: Economic and budgetary projections for the EU member states (2016–2070)*. Brussels: Economic and financial affairs.
 22. European Commission. (2020). *Report on the impact of demographic change*. Brussels: European Commission.

23. Evropska komisija. (2020). *Indeks digitalnega gospodarstva in družbe (DESI) 2020 Slovenija*. Bruselj: Evropska komisija.
24. Fransen, L., Bufalo, G. & Reviglio, E. (2018). *Boosting investment in social infrastructure in Europe*. Pridobljeno 5. februarja 2021 iz http://www.publicpolicy.it/wp-content/uploads/2018/01/dp074_en.pdf
25. Guner, H. & Acarturk, C. (2018). The use and acceptance of ICT by senior citizens: a comparison of technology acceptance model (TAM) for elderly and young adults. *Universal Access in the Information Society*. 19(2), 311–330.
26. Headey, D. & Hodge, A. (2009). The effect of population growth on economic growth: A meta-regression analysis of the macroeconomic literature. *Population and development review*. 32(2), 221–248.
27. Horlings, G. L. & Marsden, K. T. (2014). Exploring the »New Rural Paradigm« in Europe. *Eco-economic strategies as a counterforce to the global competitiveness agenda*. 21(1), 4–20.
28. Holgersson, J. & Söderström, E. (2019). *Bridging the gap – exploring elderly citizens' perceptions of digital exclusion*. Stockholm: In Proceedings of the 27th European Conference on Information Systems (ECIS).
29. Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. (brez datuma). *Evalvacija pilotnih projektov s področja dolgotrajne oskrbe*. Pridobljeno 19. januarja 2021 iz <https://www.irsv.si/index.php/socialne-zadeve/dolgotrajna-oskrba-in-varstvo-starejsih/evalvacija-pilotnih-projektov-s-podrocja-dolgotrajne-oskrbe#>
30. Kudo, S., Mutisya, E. & Nagao, M. (2015). Population Aging: An Emerging Research Agenda for Sustainable Development. *Social Sciences*. 4(4), 940–966.
31. Lorber, L. (2013). Spremembe v pristopih k razvoju podeželja – nova razvojna paradigma. *Revija za geografijo*, 8(1), 9–22.
32. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. (2020). *Dolgotrajna oskrba*. (interno gradivo). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve ter Ministrstvo za zdravje.
33. Ministrstvo za finance. (2021, 15. januar). *Informacija o neto položaju državnega proračuna Republike Slovenije do proračuna Evropske unije v letu 2021*. Pridobljeno 24. marca 2021 iz https://www.gov.si/assets/ministrstva/MF/Proracun-direktorat/Neto-polozaj-do-EU/Neto_polozaj_letu.pdf
34. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. (2016). *Lokalne akcijske skupine v Sloveniji 2014–2016*. Pridobljeno 24. aprila 2021 iz <https://www.program-podezelja.si/sl/knjiznica/129-zemljevid-lokalnih-akcijskih-skupin-las-v-okviru-pristopa-leader-clld-2014-2020/file>
35. Ministrstvo za zdravje. (2019). *Osnutek zakona o dolgotrajni oskrbi in obveznem zavarovanju za dolgotrajno oskrbo*. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.
36. Mreža nevladnih organizacij za vključujočo informacijsko družbo. (2020). *Epidemija koronavirusa razgalila vrzeli digitalizacije Slovenije v segmetu e-veščin, e-storitev in e-vsebin*. Pridobljeno 18. februarja 2021 iz <https://www.informacijska-druzba.org/2020/05/17/koronavirus-vrzeli-digitalizacije-slovenije-e-vescine-e->

storitve-e-vsebine/

37. Nared, J., Repolusk, P., Černič Istenič, M., Bole, D., Kozina, J., Tiran, J., Razpotnik Visković, N., Rus, P., Trobec, A., Volk Bahun, M., Drobne, S., Zavodnik Lamovšek, A., Foški, M., Mrak, G. & Rozman, U. (2019). *Celovita demografska analiza s projekcijami za podeželska in urbana območja*. Pridobljeno 2. februarja 2021 iz https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Prostorski-razvoj/SPRS/Celovita_demografska_analiza_podezelska_urbana_obmocja.pdf
38. Naldi, L., Nilsson, P., Westlund, H. & Wixe, S. (2015). What is smart rural development? *Journal of Rural Studies*, 40(10), 90–101.
39. NZSIF (brez datuma). *What is social infrastructure?* [objava na blogu]. Pridobljeno 24. marec 2021 iz <http://www.nzsif.co.nz/Social-Infrastructure/What-is-Social-Infrastructure/>
40. OECD. (2016). *A new rural development paradigm for the 21st century: A toolkit for developing countries*. OECD: Pariz.
41. Patrício, M. & Osório, A. (2016). Intergenerational Learning with ICT: A Case Study. *Studia paedagogica*. 21(2), 83–99.
42. Pangerc, Z. (2019). *Digitalna preobrazba družbe* [objava na blogu]. Pridobljeno 11. februarja 2020 iz <https://epale.ec.europa.eu/sl/blog/digital-transformation-society-one-key-topics-forum-future-learning>
43. Philip, I. & Williams, F. (2019). Remote rural home based businesses and digital inequalities: understanding needs and expectations in a digitally underserved community. *Journal of rural studies*, 68(2), 306–318.
44. Rasouli, A. H. & Kumarasuriyar, A. (2016). The social dimension of sustainability: Towards some definitions and analysis. *Journal of Social Science for Policy Implications*. 4(2), 23–34.
45. Rychtarikova, J. (2019). Perception of population ageing and age discrimination across EU countries. *Population and Economics*. 2(4), 1–29.
46. SURS – Statistični urad Republike Slovenije. (brez datuma). *Prebivalstvo*. Pridobljeno 16. septembra 2020 iz <https://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/17>
47. SURS – Statistični urad Republike Slovenije. (6. julij 2020). *Projekcije prebivalstva EUROPOP2019 za Slovenijo*. Pridobljeno 16. septembra 2020 iz <https://www.stat.si/statweb/News/Index/8917>
48. SURS – Statistični urad Republike Slovenije. (2. februar 2021). *Varnost pri uporabi interneta med prvim valom epidemije covida-19*. Pridobljeno 19. februarja 2021 iz <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/9359>
49. Seifert, A., Cotten, S. & Xie, B. (2020). A Double Burden of Exclusion? Digital and Social Exclusion of Older Adults in Times of COVID-19. *The Journals of Gerontology: Social Sciences*. 76(3), 99–103.
50. Ševerkar, K. (2018). *Lokalne akcijske skupine v Sloveniji v programskem obdobju 2014–2020*. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.
51. Šooš, M., Lautar, K., Urbančič, H., Kobe Logonder, N., Kmet Zupančič, R. &

- Fajić, L. (2017). *Strategija razvoja Slovenije 2030*. Ljubljana: Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko.
52. UMAR – Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. (2019). *Poročilo o razvoju 2019*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
53. United Nations Publications. (2019). *World Urbanization Prospects 2018: Highlights*. Herndon: USA
54. Van Der Gaag, N. & de Beer, J. (2015). From Demographic Dividend to Demographic Burden: The Impact of Population Ageing on Economic Growth in Europe. *Tijdschr Econ Soc Geogr*. 106(1), 94–109.
55. Vonorina, M. (2018). *Social transformation of rural areas during agrarian integration of EU countries*. Future Academy: United Kingdom.
56. Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis (brez datuma). *Magda – mobilna aplikacija za starejše*. Pridobljeno 23. februarja 2021 iz <https://simbioza.eu/digitalne-resitve/magda>
57. Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis (2019). *Oskrba starejših – prihodnost mlajših? Staranje naslednja velika preizkušnja* (interno gradivo). Ljubljana: Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis.
58. Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis (2020a). *Letno poročilo 2019* (interno gradivo). Ljubljana: Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis.
59. Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis (2020b). *Simbioza Genesis, socialno podjetje* (interno gradivo). Ljubljana: Zavod za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Genesis.

PRILOGE

Priloga 1: Strukturirani intervju s poslancem v Evropskem parlamentu Francem Bogovičem

1. Kako uspešno evropske institucije rešujejo izzive, povezane s staranjem prebivalstva?

Staranje prebivalstva je zelo resen problem, ki se ga EU zelo dobro zaveda in se z njim tudi aktivno ukvarja. EU za to področje nima enotne politike, toda s priporočili, kot na primer na področju dolgotrajne oskrbe, usmerja svoje države članice. V času epidemije bolezni covid-19 so ti problemi prišli še bolj do izraza. Na evropski ravni je veliko govora o poenotenju zdravstvenega sistema. Opirajo se tudi možnosti za financiranje dolgotrajne oskrbe in infrastrukturnega dela iz kohezijske politike in socialnega sklada. Velik poudarek je na deinstitucionalizaciji dolgotrajne oskrbe in s tem odmiku od domske oskrbe, ki je pri nas še vedno v ospredju.

1.1. Omenili ste, da je epidemija covida-19 izpostavila marsikateri problem. Kako je vplivala na problem socialne izključenosti starejših?

Kot družba ne bi smeli imeti logike, da se želimo vrniti na stara pota, ampak bi morali iz krize zaradi covida-19 prepoznati različne nauke, vse od okoljskih problemov, potrošniške naravnosti, do skrbi za starejše oziroma dolgotrajne oskrbe. Ti sistemi so pokazali veliko ranljivost, kadar imamo veliko koncentracijo starostnikov na enem mestu, nimamo pa dovolj razvejene mreže drugih storitev dolgotrajne oskrbe na domu. Med tem časom se je pokazalo, da je medgeneracijska solidarnost tista, o kateri se mora starajoča se evropska družba začeti aktivno pogovarjati.

2. Med cilji desetletne strategije Evropa 2020 najdemo tudi zmanjševanje regionalnih razlik v evropskih državah. Ali EU nameni dovolj finančnih in nefinančnih sredstev za zmanjševanje razlik v regionalnem razvoju v Sloveniji?

V osnovi je kohezijska politika tista, ki poskuša uveljaviti načelo solidarnosti v EU. S tem poskuša zmanjševati regionalne razlike v evropskih državah. Vsaka država članica prispeva svoj del v evropski proračun, na podlagi tega pa se regionalna politika Evrope prilagaja, tako da tistim, ki imajo nižjo stopnjo razvoja, nameni več sredstev. Evropska sredstva pa so seveda omejena, zato je za enakomernejši regionalni razvoj zelo pomembna tudi državna politika. Evropa se krepi s skupnim trgom in vlaganjem v manj razvite trga, hkrati pa želi opolnomočiti regije, da bi te lažje sodelovale na evropskem trgu. Še vedno pa so velike razlike v razvitosti posameznih regij v evropskih državah.

2.1. Kaj pa trenutno močno vpliva na razvitost regij v evropskih državah?

V zadnjih letih so finančna, migrantska in kriza zaradi covida-19 močno prizadele predvsem mediteranske države v EU. Posledično je zelo aktualna tema na evropski ravni odhod mladih oziroma beg možganov, ki je naraščajoč problem sploh v državah z nestabilnimi razmerami.

3. *Leta 2017 je bila v Sloveniji sprejeta Strategija dolgožive družbe. Kakšne koristi je prinesla? Kako uspešna je Slovenija pri uresničevanju akcijskih načrtov in usmeritev, predlaganih v tej strategiji?*

V Sloveniji je bilo napisanih veliko tovrstnih strategij, ki pa v realnosti niso doživele izvedbe. Kot izvedbeni akt strategije dolgožive družbe je treba sprejeti Zakon o dolgotrajni oskrbi, ki je sedaj končno v pripravi. V zakonu je seveda treba sprejeti določene ukrepe in na osnovi zakona nameniti dodatna javna sredstva za dolgotrajno oskrbo, kar pa je vedno problem za vsako oblast. Dejstvo je, da nobena strategija ne bo rešila izzivov, če ni politične volje in poguma za spremembe.

4. *Starostna struktura prebivalstva v Sloveniji se je močno spremenila in tako bo tudi v prihodnje. Je po vašem mnenju Slovenija uspešna pri prilagajanju tovrstnim spremembam na nacionalni ravni?*

V Sloveniji, ki je ena od najhitreje starajočih se držav EU, bi morali takoj sprejeti Zakon o dolgotrajni oskrbi, kaj kmalu bo seveda treba poseči tudi v pokojninsko zakonodajo. Poleg tega vse premalo pozornosti posvečamo temu, kako seniorsko generacijo ohraniti aktivno po upokojitvi, tako imenovani srebrni ekonomiji, saj starostniki predstavljajo pomemben človeški kapital.

5. *Kakšno vlogo bo imel koncept pametnih vasi, ki ga trenutno ustvarjate z namenom razvoja slovenskega podeželja?*

Koncept pametnih vasi je celosten pristop k razvoju podeželja, ki bo imel podporo tako EU kakor tudi nacionalnih in lokalnih politik. Osnovni cilj koncepta pametnih vasi v Sloveniji je ustvariti pogoje, da bo podeželje poseljeno in prijazno za bivanje. To pomeni, da je treba narediti sinergijo virov in preplet med različnimi politikami. Da bo podeželje postalo bolj privlačno za ljudi, je treba zagotoviti vse od komunalne, izobraževalne, športne, socialne, zdravstvene in kulturne infrastrukture do širokopasovnih povezav in to povezati tudi z dolgotrajno oskrbo. Ko govorimo o razvoju podeželja, se ne smemo omejevati

samo na kmetijstvo. Konzorcij bo zgrajen na štirih temeljnih vsebinskih stebrih, to so digitalizacija, zelena trajnost, socialna vključenost in gospodarstvo na podeželju.

6. *Program Leader je nastal kot odgovor na neučinkovite pristope pri razvoju podeželja od zgoraj navzdol in se osredotoča na pristop od spodaj navzgor. Koliko tovrstnih programov se je izkazalo za učinkovite in delujoče? Lahko naštejete nekaj primerov dobre prakse, ki omogočajo bolj kakovostno življenje starejših na slovenskem podeželju?*

Programi Leader so finančno relativno majhni, toda z njimi se poskuša spodbujati razvoj podeželja ravno po principu od spodaj navzgor. Najmanj 5 odstotkov sredstev programov razvoja podeželja se namenja programu Leader. Temu znesku pa se dodaja še sredstva iz evropskega socialnega in regionalnega sklada. Ravno zato se oblikujejo sklopi, ki so v Sloveniji razdeljeni na 37 območij Leader, kjer se na terenu generirajo ideje. Poznam veliko primerov, predvsem v povezavi z lokalno pridelano hrano, šolami, bolnicami ... Zelo dober primer je bil izveden na turistični kmetiji Zevnik, kjer so otrokom s cerebralno paralizo iz društva Sonček omogočili hipoterapijo. Na področju dolgotrajne oskrbe pa je lokalna akcijska skupina Posavje nosilec koncepta srebrnih pametnih vasi.

7. *Pametne srebrne vasi navajajo vrsto predlogov za razvoj socialne infrastrukture, ki je namenjena starejšim. Kateri projekti so trenutno v fazi dejanske izvedbe, morda prilagojena stanovanja, oskrbovana stanovanja, pomoč na domu, dnevni centri, medgeneracijski centri?*

V občini Krško se pametnih srebrnih vasi lotevamo celovito in v ospredje postavljamo skrb za starejše oziroma dolgotrajno oskrbo. Trenutno končujemo že drugi objekt z varovanimi stanovanji, v vsakem je 24 stanovanj. V njih vidimo veliko potenciala, da starejšim omogočimo več samostojnosti. Med proučevanjem problema smo ugotovili, da ima veliko ljudi v domovih za starejše že tako slabo zdravstveno stanje, da nastaja potreba po negovalnih bolnicah. Zato se z brežiško bolnišnico dogovarjamo o dograditvi oddelka negovalne bolnice. V teh dneh zaključujemo veliko obnovo zapuščene trgovine v Krškem, kjer bomo prostor uredili v dnevni center za ljudi z demenco. Z novim letom bo zgrajenih osem stanovanjskih enot, ki bodo delovale kot stanovanjska skupnost in kjer bodo ponujene tudi storitve, kot so pomoč na domu, prevozi itd. Izteka se evropski projekt MOST, za katerega se je občina Krško odločila, da ga bo tudi po zaključku še naprej financirala.

Cilj tega projekta je, da podkrepi zelo dobro razvejeno pomoč na domu z zdravstvenimi storitvami, kot so fizioterapija, delovna terapija, kineziologija in

druge, ki so nujno potrebne za okrevanje po težjih boleznih ali nesrečah. Te zdravstvene storitve ob kakovostni pomoči na domu omogočajo starostnikom, da čim dlje preživljajo starost v domačem okolju, kar si običajno tudi najbolj želijo.

7.1. Kaj pa lahko pričakujemo v prihodnosti?

Dolgotrajno oskrbo jemljemo kot mozaik storitev, ki pokrivajo različne potrebe ljudi. Izbrano imamo območje v Senovem za zgraditev srebrne pametne vasi, ki jo bodo sestavljali dodatna varovana stanovanja, stanovanjske enote, pametne sobe, kjer bo zbrana tehnološka oprema, ki omogoča bolj kakovostno življenje za starejše, prostor za rekreacijo, aktivnosti, prostor za odprt stik in mešanje generacij z namenom učenja medgeneracijske solidarnosti in sobivanja. V zasnovo gradnje bomo vključili tudi podjetje Robotina, ki je med drugim gradilo pametne vasi v Dubaju in srebrne pametne vasi na Nizozemskem. Vzpostaviti želimo centralno spremljanje storitev, s čimer bo možno dostopati do vseh pomembnih podatkov in optimizirati dolgotrajno oskrbo. Tako obliko vidim kot ljudem prijazno in bolj vzdržno z vidika javnofinančnih izdatkov. V Sloveniji ne sme biti cilj zgolj gradnja domov za starejše. Da to ni prava smer, dokazujejo druge evropske države, kjer nihče več ne razmišlja o tem. Vsi se nagibajo h konceptu srebrnih pametnih vasi.

7.2. Na kakšen način pa ste oziroma boste prišli do sredstev za uresničitev tovrstnih projektov?

S črpanjem sredstev iz evropskih sredstev, kohezijske politike in sredstev, ki bodo namenjena okrevanju po pandemiji. V občini Krško se aktivno vključujemo v financiranje s pomočjo evropskih sredstev. Možnosti vidim tudi v nepovratnem delu evropskih sredstev in kakovostnih dolgoročnih kreditih. Skrb za starejšo populacijo pa jemljemo tudi kot del javne naloge občine, zato se bomo na lokalni ravni s tem še naprej ukvarjali. Ne želimo zgolj čakati na to, da bo država sprejela potreben zakon. Več kot očitno je, da moramo zagotoviti starejšim kakovostno bivanje in dostojno staranje, po drugi strani pa lahko z iskanjem rešitev na tem področju ustvarimo marsikateri poklic prihodnosti in oblikujemo nova delovna mesta.

- 8. Socialna izključenost starejših je velik problem tako z vidika mobilnosti in slabšega zdravstvenega stanja kot z vidika diskriminacije starejših. Na katerem področju razvoja IKT vidite največ možnosti za oblikovanje rešitev, ki bi zmanjševale socialno izključenost starejših?*

Pri storitvah, ki omogočajo tehnološko opremo doma. Če starejša oseba nekaj potrebuje, s pomočjo IKT tudi lažje pride do potrebne storitve. Seveda pa tukaj ni dovolj samo tehnologija, saj so v ozadju potrebni še ljudje, ki so usposobljeni za izvajanje tovrstnih nalog. Trenutno Telekom ponuja odlično storitev e-oskrbe. Pri socialni izključenosti pa lahko tehnologija veliko stori z vidika spletne komunikacije, kjer se starejši povežejo s svojci. Zelo dober primer na področju mobilnosti je zavod Sopotniki, ki z zagotavljanjem brezplačnih prevozov omogoča starejšim, da so manj odvisni od svojih otrok. Vse te inovacije spodbujamo tudi pri konceptu pametnih vasi. Tukaj je treba opozoriti, da so eno tehnološke inovacije, drugo pa socialne, kjer je vključen človeški vidik in bolj fizičen stik, ki ga veliko starejših zelo potrebuje. Priložnost vidim tudi v rešitvah, ki bi starejšim omogočale, da čim dlje ostanejo doma. Kot sem že prej omenil, mora biti dolgotrajna oskrba celovit koncept, saj je zelo pomembno, da so stvari med seboj prepletene in da zaradi tega ne prihaja do podvajanja.

9. *Potrebna je razširitev in integracija IKT, ki bo prilagojena starejšim uporabnikom, denimo na področju storitev, kot so zdravje, oskrba, nega, izobraževanje, mobilnost, prosti čas itd. Kaj je po vašem mnenju treba upoštevati pri oblikovanju perspektivnih digitalnih rešitev?*

Zelo pomemben je razvoj integriranih platform. Informacijsko-komunikacijsko tehnologijo je treba jemati kot pomoč za doseganje ciljev, ki jih drugače ne bi mogli doseči. Opažam, da imamo trenutno velike težave v osnovni pokritosti sistemov, ki bi bili med seboj povezani. Iskanje rešitev, kot bi bil na primer register starejše populacije, ki bi vseboval podatke s terena in nam omogočal sistematičen pregled nad tem, kaj dejansko potrebujejo starejši – to je tisto, kar zadeva celovit pristop in tehnološko podporo v ozadju. Že v svoji županski izkušnji sem opazil, da različne skupine naslavlajo podoben problem in tako nastane v prostoru tekma, namesto da bi skupaj oblikovali rešitev. Že samo z eno dobro optimizacijo procesov bi lahko ponudili starejšim več in bolj kakovostne storitve, ki jim olajšajo življenje.

Priloga 2: Izhodišča za polstrukturirani intervju z direktorico zavoda za medgeneracijsko sodelovanje Simbioza Katjo Pleško

1. DEL – O ZAVODU

- Opredelitev namena, vizije ter doseganje ciljev in rezultatov.
- Ključni izzivi ob nastanku (ovire, nerazumevanje), kako so uporabniki in družba to sprejeli?
- Načini širjenja prepoznavanja zavoda med starejšimi.

- So vaši uporabniki pretežno iz ruralnih ali urbanih območij?
- Mednarodne aktivnosti zavoda?
- Kakšen je vaš finančni model?
- Oblike sodelovanja z drugimi – lokalna skupnost, podjetja?
- Vloga države oziroma državnih institucij pri vašem delovanju? Ali so odprti/zaprti za sodelovanje?

2. DEL – IZZIVI STARAJOČE SE DRUŽBE

- Ocena digitalne pismenosti starejših v Sloveniji; imajo dovolj digitalnih veščin za spremljanje osnovnega tehnološkega napredka?
- Na kakšne načine pomagate starejšim pri aktivnem vključevanju v družbo?
- Kakšen vpliv je imela pandemija covid-19 na socialno izključenost, kakšno vlogo je pri tem imela tehnologija?
- Kako rešujete posledice, ki so že nastale zaradi vse hitreje starajočega se prebivalstva?
- Slovenija v primerjavi s preostalo Evropo na področju medgeneracijskega sodelovanja.
- Izzivi vse hitrejšega staranja prebivalstva v prihodnosti.